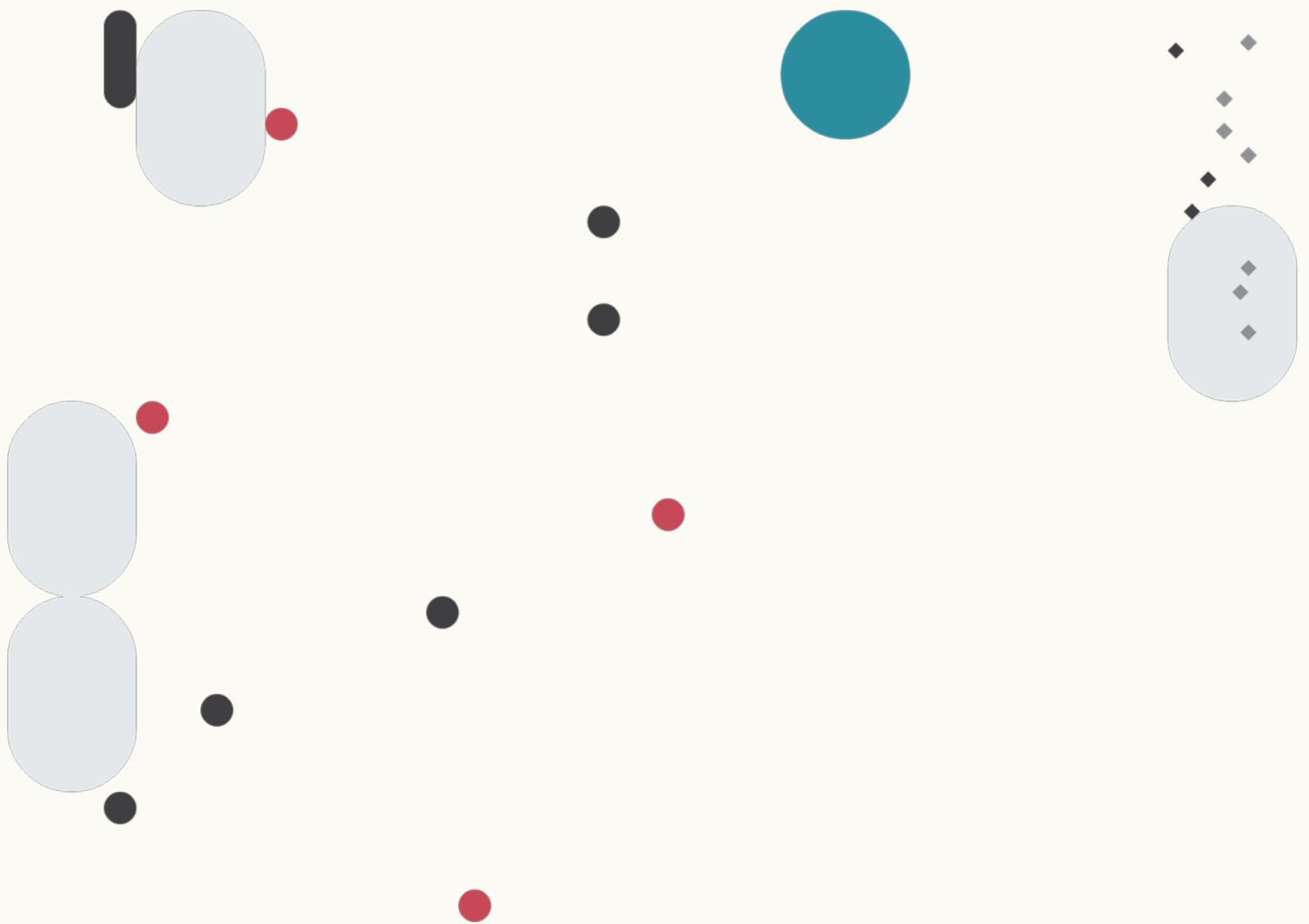

- Disse ungdommene hadde nok ikke fullført

Evaluerings av forsøk med praksisbrev. Delrapport 2

Håkon Høst

Rapport 7/2011

NIFU

- Disse ungdommene hadde nok ikke fullført

Evaluerings av forsøk med praksisbrev. Delrapport 2

Rapport nr.	Rapport 7/2011
Utgitt av Adresse	Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning Postboks 5183 Majorstuen, NO-0302 Oslo. Besøksadresse: Wergelandsveien 7
Oppdragsgiver Adresse	Utdanningsdirektoratet Postboks 9359 Grønland, NO-0135 Oslo
Trykk	Link Grafisk
ISBN ISSN	978-82-7218-736-0 1892-2597

www.nifu.no

Forord

NIFU, tidligere NIFU STEP, fikk i 2008 i oppdrag å evaluere forsøket med praksisbrev som tiltak mot frafall i videregående opplæring. Oppdragsgiver var Utdanningsdirektoratet, og fylkene som deltok i forsøket var Oslo, Vestfold og Rogaland. Oslo trakk seg ut av forsøket allerede første året.

Evalueringen ble imidlertid utvidet etter at Akershus fylkeskommune, på egne vegne, ba om en evaluering også av deres egen initierte forsøk med praksisbrev. Evalueringen og rapporteringen av denne har blitt samkjørt som ett, felles prosjekt. Dette er andre delrapport i evalueringen, den første kom i desember 2009. Rapporten er skrevet av forsker Håkon Høst, som også er prosjektleder for evalueringen. Forsker Asgeir Skålholt har bidratt med bearbeiding av karakterdata. Vibeke Opheim og Nils Vibe har gitt nyttige kommentarer på rapporten. Vi takker kandidater, lærere, bedriftsrepresentanter og andre som har stilt opp og velvillig delt sine erfaringer fra prosjektet med oss. Selv om vi har trukket tungt på disse intervjuene i denne rapporten, er det selvsagt forskeren som til syvende og sist står ansvarlig både for utvelgelse av sitater og analysen av disse intervjuene.

Oslo, 07022011

Sveinung Skule
Direktør

Vibeke Opheim
Forskningsleder

Innhold

Sammendrag	9
1 Innledning og bakgrunn	11
1.1 GIVO	11
1.2 Åpen prosess	12
1.3 Problemstillinger	13
2 Hva kom fram i delrapport 1	14
2.1 Hvilke ungdommer deltar i prøveordningen?	14
2.2 Praksisbrevordningens forsøksplaner	15
2.3 Ulik tilpasning lokalt	16
2.4 Praksisbrevkandidatene i bedrift	17
3 Om delrapport 2	18
3.1 Empirisk orientert	18
3.2 Intervjuene må forstås i en større sammenheng	19
3.3 Nødvendig anonymisering	20
4 Resultater fellesfag og praksisbrevprøve	21
4.1 Resultater i fellesfagene	21
4.1.1 Fordeling	22
4.2 Praksisbrevprøvene	23
5 Lærernes erfaringer	24
5.1 Fellesfagene	25
5.1.1 Kravene i praksisbrevet	25
5.1.2 - En stor utfordring bare å få elevene til klasserommet	25
5.1.3 - De som lagde mest sjau ble flinke	26
5.1.4 - Det koster utrolig mye penger om du ikke gjør det riktig	27
5.1.5 - En forvandling	27
5.1.6 - Begrenses litt av pensum	28
5.1.7 - Innstillingen, ikke evnene	29
5.1.8 Fellesfagene for vanskelige?	29
5.1.9 - Forventning at alle skal stå	30
5.2 Skole eller bedrift?	31
5.2.1 - Om de er i butikk i 100 år, lærer de aldri...	31
5.2.2 - Synes det er tøft å jobbe – og å sabotere skolen	31
5.2.3 - Vi er omsorgspersoner - i bedrift der driver de butikk	32
5.2.4 - Bare tre av disse hadde fullført	34
5.2.5 - Vil ikke akkurat flagge det veldig mye	34
5.3 Ulike syn – eller ulike sider av praksisbrevforsøket?	35
6 Praksisbrevkandidatenes erfaringer	36
6.1.1 Arbeidsorienterte	36
6.1.2 - Jeg har aldri vært noen skolegutt, jeg liker å jobbe	37
6.1.3 Ikke for alle	38
6.1.4 - Er vel noen politikere som vet hva som er best for tømrere	38
6.1.5 - Jeg for min del synes ikke matten er vanskelig	39
6.1.6 - Jeg har savnet engelsk	39
6.1.7 - Blir lært om at igjen ute i bedrift	40
6.1.8 - Lærer mer på restaurantkjøkkenet	41
6.1.9 Den ordinære skolen og transportfagskolen	41
6.2 I bedriften	42
6.2.1 - Det er så useriøst	42
6.2.2 - Vi monterer alt sjøl	42
6.2.3 - Ingen plan	43
6.2.4 - Ser ikke hva dette har med logistikk å gjøre	43
6.2.5 - Sjåførene har ikke fagbrev	44
6.2.6 Alt er ikke på stell verken på den ene eller andre siden	44
6.2.7 Lønn og bil er viktig	45
6.3 Fornøyd med praksisbrevopplegget?	45
6.3.1 - Jeg lærer ikke så godt i teori	46
6.3.2 - Praksisbrev, hva er det for noe?	46
6.4 Planer etter praksisbrevet	47
6.4.1 - De vil ikke ha meg vekk i hvert fall	47
6.4.2 - Føler meg litt underlegen	47
6.5 - <i>Rådgiver'n snakket bare om hjelpearbeider</i>	48
6.5.1 - Mer lønn i jobb enn som lærling	49
6.6 Praksisbrevkandidatene anbefaler ordningen	49

7	Bedriftene: solskinnshistoriene og de andre	51
7.1.1	- Kan jo egentlig drive denne butikken selv	51
7.1.2	- Han er jo smart den gutten	52
7.1.3	- Sliter med tall	53
7.1.4	- Vi er gjerne med og snekrer	54
7.1.5	- Mer tull og fjas, men tryggere i skolen	54
7.2	Bedriftene positive til ordningen	55
8	Praksisbrevet som ordning	56
8.1	Søkbart eller ikke søkbart?	56
8.1.1	Vestfold	56
8.1.2	Rogaland	57
8.1.3	Akershus	57
8.1.4	Liten betydning i dag	57
8.2	Praksisbrevprøven	58
8.3	Hva skal skje etter avlagt praksisbrev?	58
8.3.1	Mange ser ut til å gå mot lærekontrakt, noen ikke	58
9	Oppsummering og vurderinger	61
9.1	God gjennomføring	61
9.2	Lærernes erfaringer og vurderinger	62
9.3	Ungdommene	63
9.4	Bedriftene	64
9.5	Bør en praksisbrevordning være søkbar?	65
9.6	Vellykket - så langt	65
Referanser		69

Sammendrag

Rapporten, som utgjør andre delrapport i evalueringen av praksisbrevforsøket er konsentrert om gjennomføring, praksisbrevkandidatenes erfaringer med opplæring i skole og bedrift, samt lærernes og bedriftenes erfaringer med ordningen. Rapporten har i all hovedsak et empirisk fokus. Først i sluttkapitlet drøftes utviklingen og organiseringen av praksisbrevordningen som forsøk. En hovedkonklusjon er her at forsøket er vellykket så langt.

Et sentralt funn som gjengis i kapittel 3 av rapporten er at gjennomføringen i praksisbrevforsøket er god.

Av totalt registrerte 51 kandidater i praksisbrevforsøket i de tre fylkene som følges, har 41 fulgt opplæringsløpet hele veien, dvs. 80 prosent. Bare 3 av de 10 som forsvant ut av praksisbrevforsøket har imidlertid sluttet. De andre 7 har gått til andre opplæringstilbud. Gjennomføringen må anses som overraskende god.

Av de 41 kandidatene er det 34 som medio desember 2010 har gått opp til praksisbrevprøven, hvorav 33 har bestått praksisbrevprøven. 4 er forsinket og venter på prøve.

Det er en signifikant forbedring i resultatene fra matematikk. Gjennomsnittskarakteren har økt fra 2,1 ved avslutning av grunnskolen, til 2,7 ved avslutning av praksisbrevperioden, som i dette faget tilsvarer ordinært matematikkpensum for yrkesfagelever.

I kapittel 4 analyseres lærernes erfaringer og vurderinger slik de framkommer gjennom kvalitative intervjuer. På den ene siden understrekes den felles opplevelsen av at kandidatene har kommet gjennom praksisbrevperioden, og at det er svært lite frafall i forhold til forventningene til denne gruppa. På den annen side oppsummerer lærerne denne gode måloppnåelsen noe ulikt. Noen understreker stolthet over resultatet, mens andre tar opp det forhold at tiltaket har kostet mye

ressurser og krefter i form av oppfølging og tilrettelegging, kanskje for mye. Samtidig indikerer intervjuene ulike oppfatninger blant lærerne om en rekke forhold som spanner fra fellesfagene til yrkesretting.

Kapittel 5 behandler praksisbrevkandidatenes erfaringer. På bakgrunn av intervjumaterialet framstår de som arbeidsorienterte, og fornøyd med å ha fått tilbud om denne opplæringsordningen. Alle svarer at de også vil anbefale andre å gå denne veien. De aller fleste ville også valgt praksisbrevet om de skulle tatt valget om igjen. Det er særlig muligheten for å komme ut i bedrift framfor å gå på skolen som framheves. Begrunnelsene føyer seg godt inn i tilsvarende funn fra tidligere forskningsarbeider. Det er også i arbeidslivet at informantene mener de har sin styrke. Mange av kandidatene har imidlertid fått et mer positivt forhold til fellesfagene, samtidig som det er variasjoner i prestasjonene både mellom kandidatene og fra fag til fag.

Resultatene sett fra bedriftenes side er stort sett positive, og mange trekker fram kandidatenes positive utvikling. Men også her er det en viss vekt på at ordningen krever oppmerksomhet og ressurser. Flere av bedriftene hadde allerede på vårparten 2010 tilbudt sine praksisbrevkandidater ordinær lærekontrakt.

1 Innledning og bakgrunn

1.1 GIVO

Dette er andre delrapport av tre i den forskningsbaserte evalueringen NIFU STEP gjennomfører av forsøket med praksisbrev i perioden 2008-2011. Prosjektets bakgrunn kan blant annet spores tilbake til det departementsnedsatte utvalget, GIVO, som i 2006 leverte en innstilling som inneholder forslag til å bedre gjennomføringen i videregående utdanning (Kunnskapsdepartementet 2006). Ett sentralt tiltak som ble anbefalt var det såkalte praksisbrevet. Dette skulle være en videreutvikling av den allerede etablerte, men lite benyttede lære kandidatordningen. Mens den sistnevnte innebærer at kandidatene får individuelle læreplaner med begrensede mål sammenlignet med de ordinære, og derav individuelle kompetansebevis, skulle praksisbrevet basere seg på en felles læreplan, men med færre krav enn den ordinære. Et sentralt argument for et standardisert praksisbrev var at det var nødvendig for å skape gjenkjennelighet for kategorien i arbeidslivet.

Det å etablere noe som ligner på et fagbrev på lavere nivå aktiviserer umiddelbart ulike interesser og interessekonstellasjoner. Dette kom til syne allerede i GIVO-utvalgets arbeid. Arbeidsgiverne var i utgangspunktet positive og påpekte et stort behov i arbeidslivet, mens arbeidstakerorganisasjonene, først og fremst LO, var skeptiske og mente dette kunne true de etablerte fagstandardene, samt bli en lettvinnet løsning for mange ungdommer i yrkesutdanningen. Andre aktører mente at elever man anså hadde svake forutsetninger for å gjennomføre videregående opplæring, hadde behov at det ble etablert en ny kategori i arbeidslivet – på et nivå under fagarbeider - og at dette spørsmålet måtte heves over de tradisjonelle interessekonfliktene i arbeidslivet.

Det eksisterer imidlertid verken politisk eller faglig konsensus om hvem elever med svake forutsetninger er, og i hvilken grad disse anses å ha utviklingsmuligheter slik at de kan klare et fullt fagbrev. Slik sett vil anbefalinger og tiltak på dette området ofte innebære en rekke kompromisser og også tvetydigheter.

For GIVO-utvalgets del hadde man konkludert med å anbefale et praksisbrev som skulle være en videreutvikling av lære kandidatordningen med begrenset yrkesfaglig kompetanse basert på en toårig, hovedsakelig praktisk opplæring. Det ble likevel slått fast at det skulle legges opp til at de som ønsket det kunne bygge på til fullt fagbrev i etterkant. Partene i arbeidslivet skulle også forhandle om kategoriens innplassering i tariffsystemet. Dette handler både om å gi

gruppen den anerkjennelse som ligger i en tariffesting, og å sørge for at den slik sett blir "kontrollert" av partene i arbeidslivet.

I Stortingsmelding 16, 2006-2007, tar man opp utprøving av forslaget fra VIGO-utvalget i ordelag som kan oppfattes som en stadfesting av at praksisbrevet skal være for de som har "svake forutsetninger for å gjennomføre" en allmennfaglig eller yrkesfaglig videregående utdanning. Meldingen sier imidlertid samtidig at ordningen skal omfatte flere enn lære kandidatordningen, men uten at læringsforventingene skal senkes. Samtidig slås det fast at mulighetene for å gå videre til full kompetanse må ligge inne i modellen. Ordlyden åpner for ulike, både smale og brede fortolkninger både av hva som skal være målet med ordningen, og hvem som skal være målgruppa.

1.2 Åpen prosess

Gjennom den videre prosessen med å iverksette forsøket med en praksisbrevordning har myndighetene lagt seg på en linje hvor man åpner for innflytelse fra ulike nøkkelaktører, og hvor praksisbrevet har blitt definert og redefinert i flere omganger. For å koordinere forsøket etablerte Kunnskapsdepartementet en pilotgruppe for forsøket sammen med representanter for de faglige råd for de utvalgte prøvfag og forsøksfylkeskommunene. Gjennom denne har prosessen vært drevet fram under innflytelse fra både fylkene, fagene og partene i arbeidslivet. De sentrale aktørene rundt forsøket har samlet stått bak en økt vektlegging av at praksisbrevet ikke skal innebære senkede ambisjoner eller noen "dead end". I stedet har det blitt stadig sterkere betonet at det skal ses som et første skritt, et delmål på veien mot fagbrev, for de som i første omgang trenger et nærmere og mer begrenset mål. Dette var også den viktigste begrunnelsen for at praksisbrevet måtte inneholde en betydelig andel fellesfag. I motsatt fall anså man at mulighetene til å gjennomføre fram til fullt fagbrev på to år etter praksisbrevet ville bli svært vanskelig.

Fylkene som prøver ut ordningen har ulike oppfatninger av hvem praksisbrevtiltaket skal omfatte. Noen fylker mener, i likhet med departementet, at man nå må velge elever, som vel står i fare for å falle ut av videregående, men samtidig anses å ha et potensial til å gjennomføre om de får lagt forholdene særskilt til rette. Andre fylker har holdt på at tiltakets målgruppe skal være omtrent den samme som lære kandidatordningens. Denne er heller ikke helt klar, men den rådende oppfatning er trolig at denne skal omfatte elever man er ganske sikker på ikke klarer å gjennomføre og bestå alle videregående opplærings krav til kompetanse i løpet av normert tid, eller noe utover det. Verken den første eller andre typen presiseringer gir imidlertid noen klar fasit på hvem som er tiltakets målgruppe. Å plukke ut elever man vet kan, men som i det ordinære løpet ikke gidder eller får det til, er ikke enkelt. Det er det heller ikke å plukke ut elever man er sikre på ikke kan klare full kompetanse. Man kan for eksempel spørre seg om det er noen absolutte faglige krav i de ulike teoretiske eller praktiske

fagene helt bestemte elevgrupper ikke kan klare uansett, og i så fall hvilke det er? Eller er det hele mer komplekst, hvor en rekke faktorer som blant annet bakgrunn, livssituasjon, modenhet, motivasjon, organisering av fag, opplæringsformer og institusjonelle rammer for disse spiller sammen?

1.3 Problemstillinger

I første evalueringsrapport om praksisbrevprosjektet fra NIFU STEP (Markussen, Høst, Prøitz og Evensen 2009), ble de ovennevnte tvetydighetene i hva praksisbrevet skal være og hvem det skal rettes mot formulert som et utgangspunkt for analysen:

Er praksisbrevordningen å betrakte som et distinkt alternativ til fagbrev på et lavere nivå, er det en alternativ vei til fagbrev, eller er det et mer åpent forsøk på finne løsninger på frafallsproblematikken i innovative ordninger nær praksisfeltet?

Disse spørsmålene kan ses som en videreutvikling av evalueringsprosjektets hovedproblemstilling fra starten, som var: Gjennomføres utdanningen frem mot praksisbrevet på en slik måte at ungdommene i utdanningen fullfører, får et praksisbrev som viser hva de kan, og kommer i arbeid eller fortsetter i lære?

Vi vil hele veien være opptatt i hvilken grad kandidatene faktisk gjennomfører praksisbrevprosjektet, men som i selve forsøket er det dynamikk også i evalueringen. Etter hvert som det har blitt stadig mer klart at kandidatene faktisk ser ut til å fullføre, skifter oppmerksomheten over på hva det er de fullfører, dvs. hva slags ordning blir praksisbrev og hva leder dette til videre.

Prosjektet vil bli rapportert i tre omganger. Nedenfor skal vi først gi en oppsummering av delrapport 1, før vi sier noe om hva som er det sentrale i delrapport 2. Hva som er planene for sluttrapporten sommeren 2011 blir beskrevet til slutt i rapporten.

2 Hva kom fram i delrapport 1

2.1 Hvilke ungdommer deltar i prøveordningen?

De ungdommene som har blitt valgt ut til ordningen i de tre fylkene vi undersøker, totalt 51 stykker, fordeler seg på fem utdanningsprogram, bygg- og anleggsteknikk, restaurant- og matfag, service og samferdsel, teknikk og industriell produksjon og helse- og sosialfag. Kandidatene har jevnt over et veldig svakt utgangspunkt med hensyn til målbare kriterier som karakterer og fravær. Den typiske kandidaten er det vi kan kalle en 2'er elev. Det ble gjennomført en spørreundersøkelse blant praksisbrevkandidater i tre fylkeskommuner, Akershus, Vestfold og Rogaland, som deretter ble sammenlignet med et utvalg ordinære yrkesfagelever. Praksisbrevkandidatene hadde gjennomsnittlig betydelig lavere karakterer og et betydelig høyere fravær sammenliknet med gruppen av yrkesfagelever. Praksisbrevkandidatene viste seg også å være enda mer orientert mot praksis enn yrkesfagelevene, de hadde et svakere skolefaglig grunnlag med seg inn i videregående opplæring fra grunnskolen enn yrkesfagelevene, og de hadde i større grad blitt veiledet inn på den utdanningen de går på. Dette var som forventet. Samtidig viste det seg at praksisbrevkandidatene på en del områder er likere yrkesfagelevene for øvrig enn man kanskje skulle tro. De vurderer ulike sider ved undervisningssituasjonen på ungdomsskolen relativt likt, de vurderer seg selv likt i forhold til en del ferdigheter og de bruker fritida si på omtrent samme måte. Videre har de foresatte med omtrent samme holdninger til utdanning og oppdragelse, og begge gruppene har erkjent at det lønner seg med utdanning med tanke på fremtidige arbeidsmuligheter. Et viktig funn var også at praksisbrevet ikke syntes å være det endelige målet med utdanningen for de fleste av ungdommene i forsøksordningen. På spørsmål om hvilke utdanningsplaner praksisbrevkandidatene har, svarer 65 prosent at de vil ta praksisbrevutdanningen og deretter fagbrev, mens 31 prosent svarer at de kun skal ta praksisbrevutdanningen.

Et spørsmål som kan reises er om den økte vektleggingen av praksisbrevet som et delmål på veien mot fullt fagbrev gjør at ordningen blir overtatt av elever som er faglig sterkere, og at noen som ellers ville kunne nyttiggjøre seg ordningen blir fortrent. Etter at intensjoner og mål med forsøket har vært filtrert gjennom fylkeskommunale prosesser, til dels også blitt farget av ulike skolars forståelser av hvordan dette bør legges opp, har praksisbrevkandidatene blitt plukket ut og samtykket til å delta i forsøket. Det er et tilsynelatende sprik i fylkeskommunenes oppfatning av hvem målgruppa for forsøket er, og hva slags elever de faktisk har plukket ut. Mens ett av fylkene mente de hadde plukket ut elever som var for svake til å klare praksisbrev, og en annen mente de hadde fulgt de sentrale intensjonene og plukket ut elever som hadde kapasitet til å oppnå fullt fagbrev, viser våre undersøkelser at de aktuelle elevgruppene i de tre fylkene hadde et forbausende likt utgangspunkt målt med karakterer og fravær fra ungdomsskolen.

2.2 Praksisbrevordningens forsøksplaner

Det ble lagt noen helt bestemte sentrale føringer på læreplanarbeidet. For det første at man skulle ha en vesentlig andel av fellesfagene, i form av hele fag, inkludert i praksisbrevet. For det andre at læreplanmål i programfag måtte plukkes blant hele, og ikke deler av, læreplanmål i den ordinære læreplanen. Begge deler må ses i sammenheng med at praksisbrevet skulle kunne fungere som en etappedel, praktisk vei til fullt fagbrev. Uten å ha gjort seg ferdig med noen hele fellesfag etter to år, ville det ble svært vanskelig å fullføre hele fagbrevutdanningen, inklusive alle fellesfagene i løpet av fire år.

Det er tydelig at forsøksplanene har et innhold som prioriterer opplæring til yrkeskompetanse gjennom praktiske aktiviteter. Det synes også som at de undersøkte fagenes egenart er forsøkt ivaretatt i forsøksplanene. Forsøksplanene har en sterk forankring i det ordinære planverket for yrkesfagopplæringen. Hele kompetansemål fra så å si samtlige programfag og hovedområder i det ordinære planverket for yrkesfag i de seks fagene er representert i forsøksplanene. Det er et spørsmål om den sterke forankringen i det ordinære planverket gir den nødvendige fleksibilitet et alternativt praktisk orientert løp trenger.

Vurderinger av hvor krevende planene innenfor praksisbrevordningen er avhenger av hvilken målgruppe ordningen er ment å gjelde for. Dersom dette dreier seg om elever med ulike funksjonsmessige utfordringer som gjør ordinær skolegang vanskelig, så vil innholdet i de tre fellesfagene og i forsøksplanene kunne virke svært krevende. Dersom målgruppen derimot er elever som er teoritrøtte og kan karakteriseres som såkalte "underyttere" i den ordinære opplæringen synes ikke nødvendigvis målene å være så krevende. Alt dette avhenger selvsagt av hvordan opplæringen tilrettelegges og i hvilken grad lærere og instruktører makter å yrkesrette og motivere gjennom

praktiske aktiviteter slik at nødvendig teoretisk forankret kunnskap kan læres.

Det kan synes som om opplæringssystemets og arbeidslivets behov for å synliggjøre innholdet i ordningen i forhold til det ordinære planverket er gitt prioritet i forsøkslæreplanene, fremfor målgruppen(e)s behov for en praktisk orientert opplæring. Hvorvidt dette vil gjenspeile seg i praksis gjenstår å se. Iverksetting av planene og forsøket ute i skole og bedrift kan bidra til å balansere elevenes behov i forhold til opplæringssystemets og arbeidslivets behov.

Et viktig spørsmål er om de faglige kravene er lagt på et riktig nivå, eller om de er enten for høye eller for lave. Vårt empiriske grunnlag for å si noe om dette er foreløpig begrenset. Først når vi får kandidatenes resultater i form av karakterer i fellesfagene, bestått/ikke bestått på praksisbrevprøven/fagprøven, eventuell jobb eller lærekontrakt, kan vi si noe mer om dette. Foreløpig ser det imidlertid ut til at de som er tatt inn på prøveordningen klarer seg overraskende bra, spesielt i yrkespraksis, men også i fellesfag. Til tross for det svake utgangspunktet mener kandidatene selv, deres lærere og instruktører at de fleste vil kunne klare - ikke bare praksisbrevet – men også et fullt fagbrev. Blant ungdommene er det et klart flertall som uttrykker at de ønsker å bruke praksisbrevet som en vei til fullt fagbrev.

2.3 Ulik tilpasning lokalt

De sentrale føringene i forhold til praksisbrevordningens profil er ikke så klare og sterke at de har gitt ordningen en lik profil i de fylkene som har iverksatt forsøk med ordningen. Tvert om så har de gitt rom for fylkeskommunal politikk, noe som har medført at fylkene har valgt å tilrettelegge forsøket med praksisbrev på ganske ulikt vis. Det gjelder også vektlegging av praksisbrevet enten som et mål i seg selv eller som et middel for å få ungdom gjennom til fullt fagbrev. Fylkene uttrykker seg også ulikt om hvem de mener ordningen skal være for. Vestfold og Rogaland har lagt seg på en forståelse av at praksisbrevet er ment for dem som kan, men ikke yter i skolen, og at ordningen skal være en vei til fullt fagbrev for disse. Akershus mener derimot at ordningen skal ligge nærmere lærekandidatordningen og rettes inn mot dem man vurderer til ikke å ha kapasitet til å ta fullt fagbrev. Ett fylke, Oslo, trakk seg ut av forsøket. De begrunner i dag dette med at de har mer tro på egne tiltak.

Oslo og Akershus valgte å plassere prosjektet under henholdsvis kontoret for elevforvaltning og opplæringsavdelingen. Det ble opprettet klasser for praksisbrevkandidater, og planen var å formidle elevene videre ut i bedrift. I begge fylkene fikk man store problemer med å få til dette. I Rogaland og Vestfold var det fagopplæringen som ble gitt ansvaret for prosjektet. I Rogaland førte dette til et sterkt trykk for å etablere en ordning med praksisbrev, tett opp mot fagopplæringen. Her har alle ungdommene i praksisbrevordningen blitt formidlet fra

skolene og ut til opplæringsbedrifter. I Vestfold ble det å være praksisbrevkandidat knyttet til å ha en praksisplass i en bedrift. De aktuelle ungdommene ble her ikke samlet med tilhørighet i en klasse ved en skole, men formidlet til bedrifter. Samtidig har en del praksisbrevkontrakter kommet i stand gjennom at ungdommene selv og lærebedriftene har kommet i kontakt med hverandre.

Skolene som er med i forsøket meldte seg selv eller ble valgt ut fordi fylkeskommunen mente de ville være i stand til å gjennomføre prosjektet. Praksisbrevkandidatene har vært plukket ut på litt ulike måter. De ble vurdert som aktuelle og plukket ut til prosjektet på bakgrunn av svake karakterer og mye fravær fra 10. klasse, men måtte også si seg villig til å delta.

2.4 Praksisbrevkandidatene i bedrift

De opplæringsbedriftene for praksisbrevkandidater vi har besøkt, har noen klare fellestrekk. For det første er de stort sett ganske små. For det andre er det bedrifter og bransjer som har behov for arbeidskraft, men som ikke har så lett for å rekruttere et tilstrekkelig antall lærlinger fra videregående skole. De har altså det til felles at de ser på praksisbrevkandidatene som en type arbeidskraft. Det betyr ikke at de ikke også ønsker å bidra med opplæring. Oppsummeringsvis kan en si at fagområdene praksiskandidatene er plassert inn i ser ut til å være den viktigste faktoren for hva slags ordning praksisbrevet blir for ungdommene og bedriftene. I områder hvor faget står sterkt, og det ikke er særlig rom for hjelpearbeidere, trekkes praksisbrevet i retning av å bli det vi kan karakterisere som en variant av 0+4-ordningen, dvs. en vei mot fullt fagbrev. Arbeidslivet ser slik sett ut til å være en sterkere strukturerende kraft enn utdanningssystemet for hva denne kategorien skal bli, noe som ikke er overraskende når intensjonen nettopp er at arbeidslivet skal etterspørre disse kandidatene.

Sett fra praksisbrevkandidatenes side vil det derfor være karriereutsiktene i den enkelte bransje eller det enkelte fag som bestemmer om dette vil være en attraktiv ordning.

De utvalgte ungdommene har bare vært ute i bedrift et snaut år. Det er derfor for tidlig å si hvordan dette vil gå; om de vil slutte før de er ferdige med praksisbrevet, om de vil fullføre dette og deretter få jobb, eller om de vil gå videre mot fagbrev. Det er likevel mange positive trekk ved situasjonen. Ungdommene, blant dem noen som sto i fare for eller allerede var i ferd med å kutte ut skole og utdanning, er trukket inn i et forpliktende opplæringsløp hvor samtlige uttrykker at de trives og lærer mye. Også bedriftene og skolene roser praksisbrevkandidatene, og det er foreløpig et lavt frafall. De fleste praksisbrevkandidatene uttrykker en identifikasjon med arbeidslivet snarere enn som fortsatt elever i skolen. Likevel ser det ut til å ha vært en effekt av bedriftsutplasseringen at de har fått en mer forsonlig holdning til det å gå på skole for å ta fellesfagene.

3 Om delrapport 2

3.1 Empirisk orientert

Denne delrapporten er basert på data samlet inn på slutten av det andre og siste året i praksisbrevperioden. Vi har intervjuet en stor andel av kandidatene, enten individuelt eller i grupper om deres erfaringer og framtidsplaner. Videre har vi intervjuet kontaktlærerne og fellesfaglærere ved alle skolene om deres erfaringer med praksisbrevordningen gjennom to år. Vi har også intervjuet representanter for noen av opplæringsbedriftene. Rapporten inneholder i tillegg karakterene til praksisbrevkandidatene i fellesfagene matte, norsk skriftlig og muntlig, og samfunnsfag, samt resultater fra praksisbrevprøven for de fleste kandidatene. Noen prøver var ved årsskiftet 2010/2011 enda ikke avlagt, noe som skyldes forhold som skifte av lærebedrift og fag, og sykdom blant prøvenemndsmedlemmer.

Etter at vi allerede i juni 2010 muntlig rapporterte og presenterte grove funn så langt i evalueringen; som at praksisbrevkandidatene så ut til å fullføre toårsløpet, og at de klarte fellesfagene, vil vi bruke denne rapporten til å forsøke å tegne et mer nyansert bilde av hvordan dette har forløpt enn det som ble gjort i delrapport 1. Vi har brukt mye tid på å intervjuere lærerne, for å få fram hvordan lærerne etter to år bedømmer prøveprosjektet og kandidatene. Men vi har også brukt mye tid på å intervjuere praksisbrevkandidatene selv slik at disse får slippe til med hvordan de har opplevd denne opplæringsordningen. Formen i de empiriske kapitlene er derfor preget av at det er gitt stor plass til sitater, og noe mindre til kommentarer og analyser. Vurderingene er i stor grad samlet i det siste kapitlet. Hensikten er å få fram et nyansert bilde av praksisbrev erfaringene blant de som har bidratt til iverksetting i "førstelinjen", eller som har vært praksiskandidater i forsøket.

3.2 Intervjuene må forstås i en større sammenheng

Erfaringene fra praksisbrevet kan ikke forstås på grunnlag av disse intervjuene alene. Det er viktig å lese gjengivelsen av denne delen av empirien i en kontekst. Som gjengitt i første delrapport har forsøket hatt preg av å være særdeles åpent. Myndighetene har lagt vekt på at partene i arbeidslivet skulle være tett på forsøket, og at også de aktuelle fag og faglige råd og ikke minst fylkeskommunene som gjennomfører forsøket, skulle ha stor innflytelse på utformingen. Dette har gitt seg utslag i ulike fortolkninger både av mål og målgrupper, og av hvilken iverksetting som er mest hensiktsmessig.

Når det gjelder ordningens mål, har det hele tiden vært klart at det både skulle være praksisbrev som en sluttkompetanse, og praksisbrev som en byggestein i fagbrevet. Men gjennom prosessen har det blitt lagt gradvis mer vekt på det siste målet, slik at man ser praksisbrev som et delmål på veien mot fagbrev. Fremdeles ligger det imidlertid i ordningen at det skal være mulig å avslutte opplæringen etter praksisbrevperioden for så å gå ut i arbeidslivet.

Når det gjelder målgruppen eksisterer det tilsvarende spenninger, fra i den ene enden de som mener målgruppen skal være de man mener ikke kan klare fullt fagbrev, til i den andre enden at det skal være de man mener kan klare fullt fagbrev, men som trenger en alternativ vei og ekstra støtte. I forsøksprosjektet ser vi at det hovedsakelig er ungdommer med svake karakterer, mye stryk og mye fravær. I tillegg er det også noen kandidater som ikke har så veldig svake karakterer, men som trolig er plukket ut til forsøket av andre årsaker. Vi ser videre at karakterer fra grunnskolen langt fra forteller alt om disse kandidatenes kapasiteter, og at en del av kandidatene overrasker både seg selv og andre når det gjelder hvordan de utvikler seg gjennom praksisbrevperioden.

Fylke har absolutt en betydning for hvordan forsøket blir iverksatt. Ulikhetene, som til dels er ganske vesentlige, handler særlig om forankringen av forsøket i enten en skoledominert eller en fagopplæringsdominert organisasjon og tenkning. På den ene ytterkanten finner man Rogaland med sin sterke kultur, organisasjon og norm for fagopplæring. Her har praksisbrevforsøket vært forankret i fagopplæringsavdelingen. Selv om praksisbrevkandidatene hadde tilhørighet til en skole som sitt utgangspunkt, så man det som helt grunnleggende at skal man ha praksisbrevkandidater, så skal disse være ansatt i en bedrift. Skolene har i stor grad – om ikke i alle fag - kunnet spille på et vel etablert nettverk av opplæringskontorer og bransjeorganisasjoner/laug i arbeidet med å finne opplæringsplasser i bedrift. Vestfold har ikke samme sterke fagopplæringstradisjon, men prosjektet er lagt under fagopplæringen, og man tok her et avgjørende grep ved at kandidatene ble praksisbrevkandidater først i det øyeblikk de hadde kontrakt med en bedrift. Her begynte altså ikke ungdommene i skole i det hele tatt, men bedriften var forankringspunktet. Deretter ble det organisert skoleundervisning en

gang pr. uke ved en av fylkets skoler. I Akershus står skolekulturen sterkere. På samme måte som i Oslo, som trakk seg fra forsøket, er det i Akershus et stort flertall av elevene som søker studieforberedende på videregående. Det er også nesten like mange av elevene på yrkesfag som søker seg til påbygging til studiekompetanse, som til læreplass. Fagopplæring har ikke den samme sterke posisjon som i Rogaland, selv om man har et betydelig antall læringer. Mange av disse har læreplass i Oslo. I Akershus ble praksisbrevforøket forankret i avdelingen for opplæring og tjenester. Fagopplæringskontorets rolle var redusert til å godkjenne eventuelle nye opplæringsbedrifter, samt å ordne med tilskudd til disse. Akershus er det eneste av fylkene som har hatt problemer å få praksisbrevkandidatene ut i lærebedrift, og de har således måtte ty til alternative løsninger som blant annet oppretting av en egen lærebedrift tilknyttet skolen. To av kandidatene i Akershus har ikke hatt opplæringskontrakt.

Fagene og lærebedriftene har også en klar betydning for hvordan praksisbrevordningen har vært utformet i forsøket. Grovt sett er bildet at fagtradisjonen eller i noen tilfeller mangelen på sådan, har lagt avgjørende føringer på hvordan ordningen har blitt praktisert. I områder med sterk fagtradisjon har fagbrevet blitt målet for kandidatene, enten på kort eller noe lengre sikt. Innenfor områder med svake fagtradisjoner er dette langt fra like selvsagt. Her vurderer både kandidatene, bedriftene og skolene praksisbrev som et reelt alternativ om ikke alt går på skinner fram mot et fagbrev.

3.3 Nødvendig anonymisering

De ulikhetene i utforming vi har observert vil ikke bli eksplisert like klart gjennom gjengivelsene av sitater fra kandidater, lærere og bedriftsrepresentanter. Dette skyldes at vi av etiske grunner må gjøre noen grep for å anonymisere både fylke, skole, bedrift og kandidat. Fagene som er med i forsøket går imidlertid i stor grad på tvers av fylker, så her har vi ikke anonymisert. Selv om noen dimensjoner går tapt i en slik anonymisering, er det selvsagt slik at man i stor grad også gjenfinner den samme variasjon man har mellom fylker, også innad i det enkelte fylke. Slik sett anser vi at det har stor verdi å gjengi de individuelle sitatene uten at de knyttes til fylke, skole eller bedrift. På noen områder skiller imidlertid fylkene seg såpass mye fra hverandre at det vil gjenspeiles klarere også i de individuelle sitatene. Vi har derfor i en del tilfeller innhentet tillatelse fra informanter til bruk av spesielle sitater.

4 Resultater fellesfag og praksisbrevprøve

Vi har i denne evalueringen fulgt de 51 praksisbrevkandidater som var registrert i fylkene Akershus, Vestfold og Rogaland. Av de 51 var det 49 som svarte på vår innledende survey og samtykket i å delta i undersøkelsen, blant annet gjennom at vi kunne innhente registerdata om karakterer og fravær.

Etter den toårige praksisbrevperioden, kan vi konstatere at 41 av kandidatene har gjennomført dette opplæringsløpet. Av de 10 som ikke gjennomførte, var det 3 stykker som forsvant ut av opplæringssystemet, hvorav to til jobb i opplæringsbedriften, mens 7 stykker gikk til andre opplæringstilbud. Disse fordeler seg ganske jevnt på overgang til ordinær lærekontrakt, overgang til skoleopplæring uten forsinkelse, og overgang til ordinær skoleopplæring med forsinkelse, dvs. at de tar et år om igjen enten på samme eller et annet program.

4.1 Resultater i fellesfagene

Av de 41 som gjennomførte praksisbrevperioden på to år, bestod 40 alle fellesfagene. En fikk ikke vurdert i både norsk og samfunnsfag, men besto i matematikk. Vi har karakterdata på de 40 av de 41 som har samtykket til at vi innhenter dette. Den siste som gjennomførte har ikke samtykket til å delta i undersøkelsen.

Vi har mottatt fraværdata på bare 30 av de 40 som har samtykket til å delta. Dette, i tillegg til at de mottatte dataene er av dårlig kvalitet, gjør det vanskelig å trekke veldig bastante slutninger. Blant annet er det slik at fraværet omfatter skoletiden, men siden ikke alle klasser følger samme modell og har like mange skoledager, kan dataene vanskelig sammenlignes. Det kan imidlertid se ut til å være et fåtall kandidater som har et svært høyt fravær. Flertallet av kandidatene ser derimot ut

til å ha et lavt fravær. Det er videre vanskelig å se noen klar sammenheng mellom skolefravær og prestasjoner i fellesfagene.

Vi hadde karakterdata fra ungdomsskole og videregående for kandidatene som ble fulgt i undersøkelsen. Siden vi hadde data på individnivå kunne vi følge hver persons utvikling i karakterer for fagene de hadde både i praksisbrevundervisningen og i ungdomsskolen. Dette var norsk (skriftlig og muntlig) samfunnsfag og matematikk.

Kandidatene gikk opp over en halv karakter i matte fra ungdomsskolen. Det var også en liten bedring i de andre fagene, bortsett fra norsk skriftlig. Det var imidlertid bare i matte at forbedringen var signifikant.

Standpunktkarakterer praksisbrevkandidater

	Ungdomsskole	Vg2/Praksisbrev (N)
Norsk skriftlig	2,4	2,4 (39)
Norsk muntlig	2,5	2,8 (38)
Samfunnsfag	2,5	2,6 (39)
Matte	2,1	2,7 (40)

Vi må imidlertid ta noen forbehold ved en sammenligning mellom avgang fra ungdomsskolen og etter praksisbrevperioden. Det er ikke gitt at en mattekarakter i ungdomsskolen og en mattekarakter i videregående måler det samme. Karakterer er høyst subjektivt med tanke på lærer, og det er også kjent at det ikke nødvendigvis er de samme karakterregimer på videregående og i ungdomsskolen, eller på studiespesialiserende og yrkesfag.

4.1.1 Fordeling

I tillegg til usikkerheten ved hva karakterene egentlig forteller, så er datamaterialet begrenset, og en skal være varsom med å overfortolke. Karakterfordelingen og utviklingstendensen er likevel interessant. For det første er det slik at kandidatene ligger svært samlet i karakterintervallet 2 til 3. For det andre er hovedtendensen at det er de med de svakeste grunnskolekarakterene som ved sin framgang har bidratt til et høyere karaktersnitt. Med få unntak har disse forbedret sine karakterer, noen ganske betraktelig. Motsatt har de, relativt få,

som ikke hadde veldig svake karakterer i utgangspunktet, stort sett gått ned eller stått stille på samme karakternivå.

Disse funnene samsvarer med inntrykket kandidatene selv har gitt i intervjuer, og som selvsagt ikke heller kan ses løsrevet fra der karakterene de har fått. De få, som i utgangspunktet hadde noe bedre karakterer, gir inntrykk av at de har sklidd ganske enkelt gjennom fellesfagene. Enkelte formulerer det selv slik at de nok kunne ha gjort det bedre, men ikke hadde nok motivasjon. Noen vil nok innvende at disse egentlig ikke hører hjemme i et slikt opplegg som praksisbrevet, fordi de ikke får nok utfordringer. På den annen side uttrykker også disse at de har hatt mye igjen for det å være i bedrift framfor skole i disse årene. Spørsmålet er derfor langt fra enkelt. For øvrig er det nok slik at lærernes hovedfokus har vært å få de med det svakeste utgangspunktet opp på ståkarakter, selv om de legger vekt på at de også forsøker å ta hensyn til de som har større ambisjoner.

De som har hoppet av praksisbrevforsøket før de fikk karakter i fellesfagene har ingen entydig plassering karaktermessig fra grunnskolen. De fleste av disse (7 av 10) har gått til andre opplæringstilbud, og her fordeler de seg på ulike nivåer som ordinær lærekontrakt, vg2 i skole og vg1 i skole.

4.2 Praksisbrevprøvene

Av de 41 kandidatene som gjennomførte praksisbrevperioden er det 34 som medio desember 2010 har gått opp til praksisbrevprøven, hvorav 33 har bestått praksisbrevprøven. Den som strøk, skal ha ny prøve i februar. En kandidat skal ikke opp til prøven, men har blitt omdefinert til lærekandidat og er fortsatt i opplæringsbedriften. I Akershus har man fortolket retningslinjene slik at de som ikke har hatt opplæringskontrakt med bedrift, heller ikke kan gå opp til praksisbrevprøve. De to det gjelder har i stedet blitt realkompetansevurdert og fått et kompetansebevis.

Av de 40 kandidatene som gjennomgikk praksisbrevopplegget, er det 34 som har gått opp og 4 som venter på prøve. For den ene som venter, skyldes dette at han har byttet fag underveis, slik at han også har fått utsatt prøve til februar 2011. For de øvrige tre oppgis forsinkelsene å skyldes enten at de kom sent ut i bedrift, eller praktiske forhold som prøvenemdenes kapasitet.

5 Lærernes erfaringer

De fem skolene vi har besøkt har det til felles at de alle har gitt praksisbrevkandidatene fellesfagundervisning, dvs. i matte, norsk og samfunnsfag. Ved tre av skolene har lærerne i tillegg undervist noe i programfag. Ved en skole har man opprettet og fått godkjent egen lærebedrift i tømrerfaget slik at kandidatene aldri har blitt formidlet ut i noen bedrift utenfor, men blitt ansatt i denne. De har fått undervisning fellesfag og bransjelære både i klasserom og på byggeplass. Ved en av disse skolene har t av elevene i perioder vært inne og fått skoleintern verkstedpraksis i påvente av opplæringsplass eller ny opplæringsplass i bedrift. Ved en fjerde skole har skolen bare hatt elevene i fellesfag, men kontaktlærer har vært på besøk i bedriftene. Ved en femte skole har elevene bare vært inne for å ta fellesfagene, mens fylkeskommunen har brukt en egen ansvarlig til oppfølging av kandidatene i bedrift.

Vi har intervjuet samtlige kontaktlærere, som i de fleste tilfeller også var ansvarlig for programfag og kontakten med bedriftene. I tillegg har vi intervjuet det ene fylkets oppfølgingsansvarlig. Videre har vi intervjuet en eller flere lærere i fellesfag ved hver enkelt skole.

Generelt er det vårt inntrykk at dette er lærere som er svært engasjerte i forsøket med praksisbrev. Det betyr ikke at de nødvendigvis er entusiaster, men at de har nedlagt mye arbeid i forsøket, til dels langt utover det de selv anser som normal tid. Mange av dem har også sterke meninger om måten forsøket med praksisbrev har forløpt.

5.1 Fellesfagene

5.1.1 *Kravene i praksisbrevet*

Et sentralt problemområde i forsøket med praksisbrev hvor vi er særlig interessert i lærernes erfaringer og vurderinger, gjelder kravene i fellesfag, måten de legges opp på, og om de kommer i rett tid. Slik det er lagt opp i praksisbrevforsøket skal elevene gjennom hele yrkesfagpensumet i matte (84 timers fag), norsk (112 timers fag) og samfunnsfag (84 timers fag) i løpet av den toårige praksisbrevperioden. Dette skal skje gjennom at de har en skoledag pr. uke med fellesfag ved siden av arbeidet i bedrift, som vanligvis tar de andre fire ukedagene.

Det er reist motforestillinger mot det tilsynelatende paradoksale i at det legges såpass mye allmennteori i begynnelsen av et utdanningsløp som i utgangspunktet skal være praktisk. Begrunnelsen for dette, som også er omforent mellom utdanningsmyndighetene og partene i arbeidslivet, er at dette må til for at målet om å få kandidatene til å gå videre etter fullført praksisbrev og nå fullt fagbrev etter fire år, skal være realistisk.

Blant lærerne er det ulike vurderinger av fellesfagenes krav, omfang og plassering i praksisbrevordningen. De aller fleste slutter seg til at fellesfagkravene absolutt er mulige for kandidatene å klare, noe som også resultatene de har oppnådd bekrefter. For øvrig spriker vurderingene. Noen slutter seg til at fellesfagene må være med slik de er i dag, mens andre mener de krever for mye ressurser og krefter i forhold til hva kandidatene faktisk lærer.

5.1.2 - *En stor utfordring bare å få elevene til klasserommet*

Første utfordring handler for noen av lærerne om disiplin, om å skape ro, og i det hele tatt å få elevenes oppmerksomhet i fellesfagtimene. En samfunnsfaglærer oppsummerer det på denne måten:

- *Nei, jeg blir litt oppgitt, jeg må si det; altså når du for tiende gang prøver å få dem til å holde et visst nivå på språket, ikke sant, og oppføre seg som vanlig normalt, for det går jo på orden og oppførsel. Men samtidig så, det er jo en grunn til at de er der, så du må veie litte granne hvor mye du skal på en måte tolerere, hvor mye skal du se gjennom fingra med, og når er det på en måte nok. Når de begynner å gå løs på hverandre, skade hverandre, da er det nok. Men enkelte har jo også en holdning til, ja altså elever fra andre land, de har jo veldig rasistiske holdninger. Sånn at i samfunnsfag så har jo det vært litt problematisk.*

For en mattelærer handlet det rett og slett om å få elevene inn i klasserommet slik at undervisningen kunne komme i gang.

- *...det var også en del som kompenserte med å, ja, være litt høylytte, tulle litt, sove, melde seg ut, ikke komme til timen. Veldig mange som måtte hentes inn fra kantinen ute osv osv. En stor utfordring det å bare få alle til klasserommet den perioden der sånn.*

Grunnleggende disiplinproblemer oppgis å ha vært et problem, spesielt i startfasen, i de fleste praksisbrevklassene.

Når det gjelder undervisningsform, har ulike lærere valgt ulike tilnærminger. Særlig i matte er det å dele elevene inn i smågrupper, noen ganger ned på en til en undervisning, en mye brukt løsning, slik denne læreren beskriver:

- *I de timene vi hadde matematikk, hadde vi to lærere hele tiden, byggfagslæreren og meg. Vi hadde også flere enn de ordinære tre timene i uka heldigvis. Vi var vel oppi seks-syv matematikktimer egentlig. Og det gjorde at jeg hadde en til en undervisning hele forrige skoleår, men disse har jo stort sett hatt det nå også. Og da for så å - holdt jeg på å si - langsomt bygge opp igjen deres tro på at det gikk an også regne noe her i livet som hadde med bygg å gjøre.*

5.1.3 - De som lagde mest sjau ble flinkest

Også i et fag som samfunnsfag har imidlertid inndeling i mindre grupper fungert godt, i følge lærere. Dette gjaldt både i forhold til å få ro, og for å få til effektiv undervisning. En lærer opplevde at alt ble snudd opp ned da han delte klassen inn i to grupper som var inne på skolen hver sin dag.

- *Det har skjedd mye med dem nå siden jul, vi delte klassen. Jeg kjørte bare av gårde fire om mandagene og seks går om onsdagene. Da ble det rolig. Jeg tok de som lagde mest sjau og ba dem komme på mandagene. Men de ble flinkest. Det tror jeg kanskje hadde noe å gjøre med at vi fikk kjørt litt hardere på dem da. Når vi skulle ha alle med, så ble det kjedelig for dem.*

Den vanlige løsningen for praksisbrevkandidatene har vært at de har utgjort egne klasser på de skolene de har tilhørt. Man har imidlertid forsøkt å plassere disse elevene inn i andre klasser, som regel begrunnet i at det ikke har vært ressurser til en egen klasse. En lærer hadde praksisbrevkandidatene sammen med ordinære elever i samfunnsfag. Erfaringene med dette var ikke så gode, i følge samfunnsfaglæreren.

- *Praksisbrevkandidatene, når de har samfunnsfag i alle fall, føler at de skal leve opp til det som de har som rykte blant de andre elevene, og det ryktet går jo på at de skal gjøre minst mulig. Det er jo derfor de er praksiskandidater, fordi det er noe med dem. Så blir det til at de ikke skjems en gang, nærmest, for å gi uttrykk for at de holder på med noe helt annet på pc'en enn det de skal gjøre.*

5.1.4 - Det koster utrolig mye penger om du ikke gjør det riktig

Det blir lagt stor vekt mange steder på å knytte matematikkfaget til den praktiske yrkesutøvelsen, noe som i enkelte fag virker ganske så innlysende at må være viktig. For eksempel at en tømrer må kunne beregne materialbehovet riktig før han bestiller. Feil i beregningen har både tidsmessige og økonomiske konsekvenser. En matematikklærer beskrev erfaringene på denne måten:

- *Men med praktiske formler da, har jeg prøvd veldig å få dem til å ikke bare regne oppgaven og så sette et svar. For i praksis så kan du sjekke det. Du kan gå tilbake og kontrollere det. Det har jeg fokusert veldig på, for det er viktig når du er i praksis at du skal regne mengder og lengder og sånt. Du skal bestille, da er det faktisk at de må sjekke at det er riktig, hvis ikke koster det utrolig mye penger hvis de ikke gjør det riktig.*

En annen mattelærer gikk enda lengre i sin yrkesretting og gjennomførte etter hvert det meste av undervisningen i verkstedet, i samarbeid med en tømrerlærer. Mattelæreren fikk da en egen rolle i produksjonen.

- *Vi brukte gjerne sånn samtaleform han og jeg. Jeg som den mer dumme amatørnekkeren, han som mer proffsnekker; hvordan kan det ha seg, hvordan skal det gjøres? Jo, først skal de regne ut hvor mye materialer de skal ha til et stenderverk, ikke sant. Han tegner på tavlen. Og så skulle vi ha panel og sånn og sånn, og de skjønnte med en gang at dette er noe de skal bruke når de skal ut i verkstedhallen etterpå. Gjennom (oppsettingen av) en vegg bare, så skulle de benytte seg av det som de faktisk måtte på en eller annen måte finne ut av på forhånd, og da kommer dette med arbeidstegningen inn, målestokk, forskjellige måleenheter. Vi var jo innom det meste som var av mål i løpet av å bygge ei bu der ute, og så trakk vi inn den teorien som var nødvendig.*

5.1.5 - En forvandling

Resultatene av denne formen for yrkesretting av matematikken var etter hvert svært merkbare, i følge den samme mattelæreren.

- *Så langsomt, men sikkert, så steg - holdt jeg på å si - fremmøteprosenten, de møtte opp når de skulle. Det var den ene biten, etter hvert som jeg har hatt disse her (på byggeplassen) alene. Det har jeg gjennom hele vinteren, masse oppmuntring masse ros, veldig enkelt i begynnelsen, legger vekt på at jeg forventet ikke sånn i positiv forstand at de skulle prestere så mye matematikk, men at de viste at de var i stand til å få til en god del, og det skjønnte de etter hvert da. Så etter hvert så kom hetta av og ansiktet ble hevet, og de så deg i øynene og sånn. Det var veldig flott å se at de som mennesker turte å stå oppreist gjennom året og fant ut at dette var faktisk noe de var i stand til å få til. Så på våren da i fjor så var det en forvandling, som jeg vil påstå*

har skjedd med dem, fra å være den gjengen som ikke kunne noen ting, til å klare dette her. Det syntes jeg var kjempehyggelig.

Det er lærernes subjektive opplevelse at kandidatene har forbedret seg i matte. Dette gjenspeiler seg også i karakterene de har gitt. Ikke bare har de fullført og bestått alle sammen - inklusive de fem som startet med stryk fra ungdomsskolen - men gjennomsnittskarakteren blant praksisbrevkandidatene har gått opp over en halv karakter sammenlignet med hva de hadde da de gikk ut av ungdomsskolen.

5.1.6 - Begrenses litt av pensum

Mens alle skolene legger vekt på at de synes å ha lyktes i stor eller noen grad i å knytte matematikken til faget kandidatene utdanner seg mot, er det langt mer blandet når det gjelder samfunnsfag. Her har praksisbrevkandidatene samme pensum som elever på studiespesialiserende program, og selvfølgelig de andre yrkesfagprogrammene. Kandidatene kan dermed i prinsippet bli trukket ut til felles muntlig eksamen. Flere lærere mente alle disse momentene gjorde det problematisk å yrkesrette faget. Yrkesretting ble av flere lærere også forbundet med det å gjøre det enklere slik det går fram av svaret nedenfor.

- *Jo, selvfølgelig så gjør vi det enklere, fordi de er de de er, men når jeg setter karakter så skal det jo være på samme vilkår som i en studiespesialiserende klasse. Så jeg kan gjøre det enklere for dem, men samtidig så har vi jo ganske mye krav, og jeg føler jo at det er feil å legge listen så lavt i en klasse, hvis det tross alt er noen som går for 5 og 6 i det faget. Eller så hadde det vært enkelt å komme inn og kuttet ut ganske mye og yrkesrettet det meste kanskje til og med.*
- *Jeg tror - i år i alle fall - alle praksisbrevkandidatene får tre karakterer lavere enn den andre gruppen, altså målet for praksisbrevkandidatene i samfunnsfag har vært å få 2, mens det for den andre gruppen er 5. Så gapet er jo allerede stort da.*

Flere av lærerne opplever et krysspress mellom på den ene siden læreplanens krav, det at praksisbrevkandidatene skal gjennom det samme som andre elever, og på den andre siden kravene om yrkesretting, og at de skal få kandidatene gjennom med bestått karakter. En lærer svarer slik på spørsmål om han får til å yrkesrette norsk og samfunnsfag.

- *Til en viss grad. Jeg har ikke gått så veldig inn for det. Jeg har på en måte bare gått gjennom pensum, men i norsken har det vært lagt opp til å skrive søknad og cv. Noe vi har hatt bruk for da. Jeg føler at jeg begrenses litt av pensum da, hva er målene satt av myndighetene. Det kunne vært mye mer relevant da sikkert. Men så er det verdien av å*

kunne litt bredere og da, så det er vel kanskje sånn at alt må ikke være helt yrkesrettet.

En lærer presiserte målet for praksisbrevelevne til å være at de skulle kunne gjengi stoffet, overhodet ikke drøfte det, men snakke om temaet. Han mente samfunnsfag slik sett var enklere enn norskfaget.

- *I samfunnsfagene kan de trekke litt på ting utenifra. På en måte er samfunnsfag mer nyhetsstoff og ting som har blitt plukket opp utenom skolen. I norsken er det mer hva du har lært fra før.*

På spørsmål om hvordan lærerne tror det går med praksisbrevkandidatene dersom de blir trukket ut til felles muntlig eksamen i norsk eller samfunnsfag, svarer en:

- *Når de skal opp til eksamen, så får de jo ekstern sensor, men da går de for seg selv, da skal de ikke ha eksamen med de andre. Så da blir de i grupper med egen sensor og egen data. De går opp en uke før de andre. Jeg tror nok jeg skal klare å få de gjennom en eksamen, fordi det er en del de kan forberede seg til på forhånd som er elevstyrt, som jeg kan være behjelpelig med. Så det tror jeg nok.*

En annen lærer var noe mer pessimistisk.

- *Nei, det kommer veldig an på hva de får. Det kan nok være veldig fjernt for dem. De kan jo bestå, men det kommer til å være svakt.*

5.1.7 - Innstillingen, ikke evnene

En av norsk- og samfunnsfaglærerne ga denne karakteristikken av praksisbrevklassen sin, sammenlignet med andre klasser.

- *I forhold til bygg for eksempel, som er det nærmeste, så er det ikke så stor forskjell. Kanskje litt svakere, men mye med innstilling å gjøre da. Ikke evnene. Mer troen på hva man får til da, mer enn innstillingen til faget, liksom. Litt mer selvbildet.*

5.1.8 Fellesfagene for vanskelige?

Om elevene klarer å komme gjennom fellesfagene med ståkarakterer, så er meningene blant lærerne noe delte når de blir bedt om å vurdere om fellesfagene egentlig er for vanskelige for denne gruppen. De fleste heller til at fagene ikke er for vanskelige. De skal nok få kandidatene gjennom. Lærerne ved den skolen hvor man var mest skeptiske til å få de utplukkede praksisbrevkandidatene gjennom fellesfagene, snudde for eksempel totalt etter vel ett år, og omtalte i etterkant det som hadde skjedd med elevene som rene forvandlingen.

Men flere stiller spørsmålstegn ved om det virkelig er nødvendig at både lærere og elever skal bruke så mye ressurser for å komme - så vidt - gjennom. En samfunnsfaglærer viste til at vi i første delrapport skrev at praksisbrevelevne måtte ha tettere oppfølging den første tiden i bedrift enn man hadde forventet. Samt at bedriftene fikk ekstra tilskudd for å ta inn disse.

- *Jeg leste i den rapporten din at de hadde på en måte litt tilrettelagt ute i arbeidet, at de måte ikke hadde samme krav som vanlige lærlinger, og hvorfor har de da samme krav i fellesfagene som de som går normalt løp? Ja, jeg stiller spørsmål til hvorfor de på en måte skal gå i gjennom det samme løpet som jeg har med de andre elevene i norsk, fordi de ikke skjønner hensikten med å tolke dikt eller noveller. Mitt ønske er jo at de får mer yrkesrettet fellesfag, mer rettet inn mot det yrket de utdanner seg i og ikke sånt generelt sett, fordi når de er på det stedet de er på nå, så skjønner de det ikke. De vil kanskje skjønne det når de er tretti år, men det hjelper jo ikke nå. Da må man på en måte lage hele en ny plan for elevene som er mer yrkesrettet, og så kan de bygge på det siden.*

En lærer snur imidlertid det hele den andre veien og spør om man er for fokusert på hvor mye fellesfag som er nødvendig i forhold til yrkesutøvelse. Om ikke også praksisbrevkandidatene har behov for den berikelsen det er å lære ting som ikke bare tjener et instrumentelt behov.

5.1.9 - Forventning at alle skal stå

En kontaktlærer uttrykker imidlertid at hun opplever det som et press at elever må komme gjennom med bestått for å kunne få lære plass, noe som er nødvendig for å kunne fullføre yrkesutdanningen.

- Vi prøver jo å løfte de gjennom det, men det er jo en forventning på oss fellesfaglærere på yrkesfaglige studieretninger sånn generelt - at alle skal stå. De skal jo ut i lære, så vi må nok innrømme at det er en del toere der som blir satt under tvil.

Mange lærere framhever nettopp at de mener kandidatene ikke er modne og mottakelige for fellesfagsteorien nå, slik denne kontaktlæreren uttrykker det.

- *Nei, det er ikke kravene - jeg tror det er helt andre ting, jeg. For jeg jobber i fengselet når jeg ikke er her, og der møter jeg de elevene som datt ut. Nå får de femmere så det hylar etter, de samme elevene. Men det var ikke kravene, det var helt andre ting som har gjort at de datt ut. Hvis vi bare får... eller de bare jobber, finner motivasjon til å jobbe, så klarer de fleste det, bortsett fra de som har lære vansker.*

5.2 Skole eller bedrift?

5.2.1 - Om de er i butikk i 100 år, lærer de aldri...

Innen handel og kontor er det en skoletradisjon, og salgsfaget har foreløpig et svakt feste i bedriftene. En av kontaktlærerne stiller spørsmålstegn ved om dette faget egentlig egner seg som et lærefag med full opplæring i bedrift, eller om det ikke burde være mer skoleopplæring. Dette settes på spissen for praksisbrevkandidatene som egentlig følger en 0+4-modell med full opplæring i bedrift.

- *Også er det jo en del teori for vårt fag kontra en del andre fag, teori som de ikke får jobbe med i praksis om de er i butikk i 100 år. De lærer aldri å lage en forretningsplan, de lærer aldri å foreta for eksempel det med prissetting, de lærer ikke regnskap, de lærer ikke markedsplan, sant? Veldig mange ting som de ikke får, sånn som en tømmer som faktisk går ut og gjør det som det står i boken. Så teorien - den kommer aldri av seg selv for de som jobber i butikk.*

Ikke bare for praksisbrevelevne, men også for en vanlig lærling, betyr dette, om det er riktig, at man tar utgangspunkt i en læreplan med momenter i et fag som i praksis som nesten ikke finnes i butikk, fordi at det er få ansatte her som kan utarbeide en forretningsplan.

5.2.2 - Synes det er tøft å jobbe – og å sabotere skolen

Et tilbakevendende tema er om arbeidslivet kan tilføre disse 16-18-åringene noe skolen ikke kan, og slik sett få de gjennom et opplæringsløp. Her er lærerne delt. De fleste likevel til at noen ungdommer som ikke fungerer godt i skolen, kan ha nytte av å komme seg ut i arbeidslivet. Bare to av praksisbrevkandidatene vi har fulgt fikk ikke vurdert i fellesfagene. Læreren forteller om den ene:

- *Han har sabotert selv. Men jeg kan forklare deg litt; han er skikkelig, han er flink på jobb, så han kommer til å fortsette i bedriften i opplæringskontrakt kan du si, så slipper han å bli plaget med de fellesfagene.*

Vedkommende har altså "rykket ned" fra praksisbrevkandidat til lærekandidat. Som lærekandidat skal han ha en individuell opplæringsplan (IOP):

- *Altså, han forsvant for meg helt, kan du si. Han ble lei, men vi har gjort det sånn at bedriften lager opplæringskontrakt med han, og da går han klar alle fellesfagene og da lager vi en IOP på han. Sånn at da går han opp til en kompetanseprøve på et lavere nivå etter 2 år. Når han har jobbet i, altså tre år fra i dag av, så kan han melde seg opp til selve fagprøven som praksiskandidat.*

En individuell opplæringsplan følger ikke nødvendigvis målene i den ordinære læreplanen. Hvordan dette skal løses i forhold til å få fullt fagbrev, forklarer han ved at eleven skal slippe fellesfagene, men følge læreplanen i programfagene.

- *Det er rett og slett en framdriftsplan for gutten, ikke direkte en IOP. For han har jo evner og alt, men han vil ikke. Han har evner og alt, men han protesterer litt og jeg har måttet gjort det sånn at det er en på opplæringskontoret som er kontaktperson, for han jobber ikke i skoleverket og da går det mye bedre med den gutten der. Men vi har kontroll, for vi tar ingen fellesfag på han, og så tar vi yrkesfag på han.*

Ifølge læreren er dette ikke noe skolen har gjort over hodet på gutten. Han er selv helt med på å gjøre det på denne måten å gå veien til å bli praksiskandidat, dvs. med fagprøve på grunnlag av fem års praksis i faget.

- *Ja, det er han. Det er forresten en voldsomt fornuftig kar. Han har jo mellom hundre og hundre og femti tusen inne på boligsparing for ungdom. Han har kjøpt seg bil nettopp, så det er en fornuftig kar, men han funker ikke på skolen. Han synes det er tøft å jobbe - og sabotere skolen.*

Men det er, i følge lærerne, heller ikke problemfritt å være i arbeidslivet. Flere av lærerne omtaler imidlertid bedrifter som både har tålmodighet og tro på ungdommer som ikke er helt dressert.

- *Jeg har en blikkenslagerkandidat. Han har vi hatt litt barnesykdommer med. Han har kommet litt sent og sånt, altså han har vært litt frynsete for å si det helt enkelt. Han kjører moped ute om kveldene og glemmer å komme på jobb og sånn, men bedriften tar han fortsatt, for han er flink. Men han har vært litt sånn - ja han vært litt frekk. Men jeg har voldsomt god støtte av foreldrene.*

5.2.3 - Vi er omsorgspersoner - i bedrift der driver de butikk

Enkelte andre lærere er mer tvilende, og mener ungdommene tross alt har best av å være i skolen, selv om de i og for seg klarer seg i bedrift. For en av kandidatene er det oppsummert at han klarer seg langt bedre i bedriften enn i skolen. Likevel tror ikke denne læreren at dette er en god løsning, det å være i bedrift de første to årene.

- *Det er ikke noen sånn oppbevaringsplass, de skal ha det kjekt i to år, og så stoppe. Det er jo helt feil. Den elevgruppen, de trenger så mye oppfølging, og den oppfølgingen får de ikke i bedrift. I bedrift, det jeg ser, det er at der driver du butikk. Disse mekaniske og det bilfirma, de driver ikke med noe sånn total oppfølging av en person. Du er med og jobber. Det er jo ingen som har den funksjonen, og det er vel kanskje den store forskjellen. Her er da et apparat rundt eleven på skolen, men*

den finnes jo ikke i bedrift i det hele tatt. Den sosiale rådgiver og vi ikke sant, det er et ganske stort apparat i skolen, og vi er nå her faktisk, sant. Vi blir jo omsorgspersoner på en helt annen måte enn den harde virkeligheten der ute. De må drive butikk hvis de skal overleve. Så det er klart at det er en stor forskjell, og det følte jeg kom lite frem i rapporten.

Læreren viser her til omtalen av skoleerfaringene i den første evalueringsrapporten av forsøket med praksisbrev (Markussen, Høst, Prøitz og Evensen 2009). Vedkommende utdyper sin kritikk av praksisbrevmodellen på denne måten.

- *Ja, det er jo det at de går seg trøtte rett og slett i jobb. Det aller fleste første året går det kanskje fint, men da er det jobben blir et slit. Når de bare skal på skolen en gang i uken, så blir skolen så fjern at de som har vært skolevegrere i fra før, så er det klart at da står de jo ikke og hopper når de skal på skolen i morgen, sant? På fredagen etter fire arbeidsdager. Så det er jo veldig vanskelig å få de på skolen, og disse her de trenger jo de dagene de får. Noen av dem er jo borte mer enn halvparten, og hadde det ikke vært for at vi hang sånn på dem og ringer og styrer, truer og ber, og vi gjør alt mulig. De hanger med fortsatt, men det er alltid noen som er borte, alltid mange som er borte stort sett. Hadde det vært mer fordelt med jobb skole, så hadde det nok akkurat det vært litt bedre og tenker jeg, vi hadde fått mer kontinuitet i det med fag.*

Når vi påpeker at ungdommene selv i intervjuer sier det motsatte, nemlig at de i hvert fall ikke vil være mer på skolen, kontres det på følgende måte:

- *Ja, men ser de sitt eget beste? For det er sikkert de som har vært mye borte den ene dagen på skolen. Mange ungdommer ville jo sagt at de ikke ville være på skolen i det hele tatt, i alle fall i denne kategorien, og da, tenker jeg, da var det kanskje bedre de var helt borte fra skolen. Så jobbet de, og så tok de skolen senere når de var mer modne for det. Hvis de skal gå på skole, så må de faktisk være på skolen i alle fall den dagen de er der. Men de er jo ikke der, og da er vi jo egentlig litt snille med dem kanskje som lar de passere når det kommer til stykket. For de har jo vært så lite på skolen at det er, i alle fall noen av dem, at det er helt på grensen, og hva får de med seg da egentlig av teorikunnskaper?*

Mens de fleste kandidatene foretrekker bedrift framfor skole, er det også noen som går det andre veien, som går fra bedrift tilbake til skolen, slik en av kontaktlærerne forteller. Årsakssammenhengene er ikke alltid så enkle. Også helt personlige forhold kan spille inn.

- *Så hadde jeg en som var på sveis og som holdt ut helt til sommeren, for å bruke det uttrykket, og var veldig motivert og gjorde et veldig flott arbeid, men som ikke klarte sommerferien rett og slett. Han bodde i*

nabobyen, og hadde jo lang vei og begynte kl. 7 om morgenen. Han måtte da ta buss hjemmefra kl. 6, og det ble for tøft. Og så fikk han dame, og så datt han helt ut. Og så om høsten da; bedriften ville jo ha han igjen, men da tror jeg at han rett og slett var så flau at han takket nei til det tilbudet. Han går nå på Vg1 på et annet program og har det veldig bra, altså, trives og har omtrent ikke fravær.

5.2.4 - Bare tre av disse hadde fullført

Lærerne er gjennomgående delt i sitt syn på praksisbrevopplegget. De som har ansvar for å drive praksisbrevprosjektet opplever at det å få skrapet sammen tilstrekkelig med ressurser til å legge opp undervisningen slik de mener er nødvendig, kan være en vanskelig kabal å få til å gå opp, eller kanskje går den ikke opp. På en skole plukket de ut nok søkere fra ett av programmene til å danne en egen klasse for praksisbrevkandidater. Siden kandidatene i stor grad er ute i bedrift, ble det frigjort ressurser som kunne benyttes til tett oppfølging av disse og andre elever. Læreren beskriver dette som en luksussituasjon, men som neppe kommer til å vare.

En lærer beskriver innsatsen i praksisbrevprosjektet som en investering for framtida.

- *Ja, altså dette her er investering, vil jeg si, for det er vår jobb å gjøre ungdommene til ordentlige mennesker. Jeg tror at akkurat den gruppen som jeg har foran meg her, jeg er voldsomt kry for jeg føler at de har lykkes. ... og disse hadde vært de som hadde laget mye bråk i klassene.*

Læreren tror aldri flertallet av disse hadde fullført de to årene om de ikke hadde vært på praksisbrevprosjektet.

- *Disse hadde nok ikke fullført. En, to, tre.... tre av disse hadde fullført!*

5.2.5 - Vil ikke akkurat flagge det veldig mye

En annen lærer mener prisen for å få til praksisbrevordningen har vært for høy allerede i forsøksperioden.

- *Hadde det ikke vært for alt det vi har fulgt opp, både kollegaen min og jeg, så tror jeg ikke vi hadde hatt alle med oss nå, det er jeg nesten sikker på. Kanskje halvparten hadde falt av lasset, rett og slett. Jeg tror ikke jeg overdriver heller. Prisen er høy for mange, tenker jeg. Jeg klarer meg fint, jeg - sitter ikke her og klager for egen, men vi skal jo evaluere en ordning, og vi skal på en måte anbefale eller ikke anbefale. Det er helt greit å ha gjort det for meg denne gangen, men jeg har sagt at jeg aldri ville ha gått på det igjen og det mener jeg.*

Hun mener å representere en stemning – om ikke på skolen – så i hvert fall på avdelingen når det gjelder praksisbrevet.

- *Avdelingslederen og de fleste her tror jeg har det litt oppi halsen, de prøver å tone det ned. Hvis det ikke blir bevilget ressurser, så ser de jo problemstillingen, og vi har jo de to - tre årene med erfaring nå. Så det er ingen her som roper hurra. Samtidig, hvis det blir en ordning som skal innføres, så må vel skolen være med på det enten de vil eller ei sånn sett, men det blir vel ikke flagget veldig mye.*

5.3 Ulike syn – eller ulike sider av praksisbrevforsøket?

Felles for alle lærerne vi har intervjuet er at de mener praksisbrevordningen har bidratt til å motvirke frafall. Utover dette framkommer det et ganske mangesidig bilde av lærernes erfaringer med forsøket med praksisbrev.

De fleste mener fellesfagkravene er overkommelige. Samtidig mener noen lærere at de er enten lite relevante eller for lite tilrettelagt for ungdommene som deltar i forsøket. Det er også ulike vurderinger av mulighetene for å riktigheten av å yrkesrette fellesfagene. Mens noen mener dette er mulig i stor grad og også har lyktes, så mener enkelte andre at det ikke er så enkelt å yrkesrette uten at man går på akkord med det de oppfatter er nødvendig for å komme gjennom pensum. Som enkelte lærere påpeker, er disse problemstillingene aktuelle også for elevgrupper på yrkesfag generelt.

Også når det gjelder bruk av arbeidslivet kontra skolen for elever som av en eller annen grunn ikke finner seg til rette, kommer det fram noe ulike vurderinger. En del av lærerne er svært positive til at ungdommene får jobbe, andre synes det er problematisk, fordi de har problemer med å skaffe læreplasser, mens atter andre mener skolen tross alt er mest egnet til å ta vare på ungdommer i denne alderen. Skillelinjene her kan i stor grad knyttes til lærefagstradisjonene innen de enkelte fagene, og hvorvidt skolene ligger i et område med bedrifter som har tradisjon for å stille med læreplasser.

Det tredje området hvor det framkommer ulike erfaringer gjelder ressursspørsmålet. Det er liten tvil om at det trengs ekstra ressurser for å følge opp praksisbrevkandidatene, både i bedrift og i skole. Bedriftene gis et ekstra tilskudd for å ta inn disse kandidatene. Skolene derimot, har i svært varierende grad fått ekstraressurser. Der de ikke har fått det, eller ikke har klart å organisere seg slik at de har kunne gi noe ekstra til disse kandidatene, har i stedet lærerne strukket seg svært langt for å få det til å gå. Disse erfaringene gjør at enkelte lærere er negativt innstilt til å fortsette med ordningen.

De ulike erfaringene lærerne har gjort seg fra forsøket med praksisbrevordningen kan tolkes både som avspeilinger av at man har opplevd litt ulike sider ved forsøket, og som har litt ulike syn på ordningen som sådan.

6 Praksisbrevkandidatenes erfaringer

I tillegg til lærerne, er det ungdommene selv som har vært prioritert i datainnsamlingen andre året av praksisbrevet. Vi har intervjuet til sammen 22 av kandidatene, mange enkeltvis, noen i grupper på to eller tre. Kandidatene var på intervjutidspunktet, mai-juni 2010, med unntak for én skole, praksisbrevkandidater i bedrift. Den siste skolen har valgt å opprette egen lærebedrift i tømrerfaget. Også her får kandidatene lønn, men settingen er nødvendigvis annerledes enn om de hadde vært ansatt enkeltvis i ordinære bedrifter.

Tema for intervjuene har vært erfaringene med praksisbrevet på tampen av det andre året, hvordan de har opplevd fellesfagene, erfaringene fra det å være i bedrift, og hva de tenker om veien videre. Sitatene som er gjengitt i kapitlet er ikke på noen måte ment å være fyllestgjørende for hva kandidatene mener, men har mer som formål å vise en del typiske oppfatninger og erfaringer, både positive og negative.

6.1.1 *Arbeidsorienterte*

Praksisbrevelevne har det til felles at de, med noen unntak, hadde svært dårlige karakterer fra ungdomsskolen. Rundt halvparten hadde minst en strykkarakter. For øvrig er de en svært sammensatt gruppe med særegne personligheter, preget av ulike historier. De framstår i liten grad som hjelpeløse klienter. Dette angir ikke bare en kvalitet ved kandidatene, men også ved selve praksisbrevprosjektet. De fleste av kandidatene ble intervjuet også i første året. Ett år etter framstår de nå som mer modne, mer artikulerte og tryggere. De fleste representerer det en normalt vil forbinde med arbeidsorienterte ungdommer. Det betyr blant annet at de framholder det å få lønnet arbeid framfor å gå

på skole som den fremste fordel med denne veien gjennom videregående opplæring. Noen utvalgte sitater illustrerer dette.

6.1.2 - *Jeg har aldri vært noen skolegutt, jeg liker å jobbe*

En kandidat i kokkefaget var skikkelig lei siste året på ungdomsskolen. Men trivselen har økt, og alt synes å gå så mye bedre etter at han startet på praksisbrev.

- *Jeg vet ikke, jeg tror jeg liker det jeg holder på med... litt mindre skole og mer praksis. Jeg har aldri vært noe skolegutt, jeg liker å jobbe.*

Denne ungdommen kom fra ungdomsskolen med et svært dårlig utgangspunkt med en rekke strykkarakterer. Nå ser det ut til at trivsel og mestring i bedrift gir seg utslag også i fellesfagene i skolen.

- *Jeg fikk 5 på en matteprøve her i alle fall, jeg ligger på, ja jeg har vel 3 i snitt eller noe, 3 eller 4.*

En kandidat på TIP, programmet Teknologi og industriell produksjon (tilsvarer i hovedsak tidligere mekaniske fag), oppsummerer praksisbrevopplegget på denne måten:

- *Det beste tilbudet jeg kunne ha fått, for å si det sånn. Altså, hvis du vet hva du skal bli, får du mer opplæring i bedrift enn hva du gjør på skolen, for det er ikke like praktisk på skolen. Det er praktisk hele tiden. Det er mange som er skoleleie, mange som bare vil jobbe og bli lært opp i bedrift.*

Han beskriver forskjellen på ordinært løp og praksisbrev slik:

- *Skolen har jo mer teori, det er ikke så mye praktisk, og de lærer mindre. De har vel mer teori enn oss da, så de kan jo litt mer teori, men det er bedre å gjøre det i praksis, mener jeg da. Da lærer du fortere.*

Noen hadde familie som hadde jobbet i samme bransje. Flere av praksisbrevkandidatene vi intervjuet jobbet til og med i samme firmaet som fedrene. Andre hadde fått plass i bedrifter og bransjer de ikke visste så mye om på forhånd. Men felles for de fleste av disse ungdommene er at de har en sosial bakgrunn som kanskje bidrar til å forklare at mange av dem gir uttrykk for å være tiltrukket av det å arbeide i praktiske yrker.

Så hvorfor har de valgt TIP-fag. Har de foreldre eller slektninger som jobber i industrien?

- *Ja, morfar.(elev 1)*
- *Hele slekten. Det har gått i arv, alle har vært i CNC-faget (elev 2)*

I kokkeklassen svarer en slik når han blir spurt om han har det fra noen i familien.

- *Nei, jeg ble ledd av nå jeg sa jeg skulle gå kokkelinja. Det er en mekaniker- og salgsfamilie, det er kun selging og skruing.*

For noen kan det altså se ut til at det er mer åpenheten for praktiske yrker, ikke det bestemte yrket som er viktig. Denne kandidaten er slett ikke uinteressert i det andre i familien jobber med.

- *Jo, jeg skruer masse bil, jeg har kjøpt meg en av broren min, en gammel 92-modell, en golf som ikke går. Så jeg måtte bytte bremses og skyve fremover, masse sånn småting. Sånn er gøy å skru på. Men den, jeg kunne ikke tenkt meg å jobbe som det, det blir mer fritid.*

Av og til gis det inntrykk av at dette med bedriftspraksis i stedet for skole er noe som er særlig for unge gutter. I forsøket er det imidlertid en god del jenter, og noen gir akkurat samme type svar. En av dem har vært praksisbrevkandidat i butikk i to år.

- *Jeg har lært enormt egentlig. Jeg føler jeg har lært mye mer nå enn hva jeg kunne lært i teori. Jeg må holdes i aktivitet, hvis ikke blir jeg lei. Den ene dagen (på skolen) er maks. Så det var jo ganske bra for meg også. Jeg må ha noe å gjøre hele veien.*

6.1.3 Ikke for alle

Tre kandidater var falt fra underveis av helsemessige årsaker. De gikk tilbake til skolen. Den ene hadde besvimt over maskinen han jobbet ved, mens en kandidat med en muskelsykdom fant ut at byggebransjen ikke var noe for ham. Slik sett illustrerer praksisbrevkandidatene varierte årsaker til at mange ungdommer ikke følger raskeste vei gjennom utdanningssystemet. Og at bedriftsutplassering heller ikke er en universalløsning for de som sliter i skolen, selv om de kandidatene vi intervjuet var fornøyd med å ha fått denne muligheten.

6.1.4 - Er vel noen politikere som vet hva som er best for tømrere

På samme måte som både lærere og karakterer bekrefter, er det matematikk de fleste praksisbrevkandidatene synes er greiest av fellesfagene. De sterkeste motforestillingene mot fellesfag kom fram da vi tok opp norsk- og samfunnsfagpensumet. En bygg-kandidat formulerte det slik:

- *Matte er jo greiest, for det må du uansett. Så er det enkelte ting i norsken og samfunnsfag som ikke jeg helt skjønner hvorfor vi har, men*

sånn det står at vi må gjennom det, så må vi vel gjennom det. Det er vel noen politikere som vet hva som er best for en tømrer.

På spørsmål om norskpensumet er for vanskelig, svarer en annen bygg-kandidat:

- *Nei, det er ikke for vanskelig i det hele tatt. Det bare er kjedelig.*

Noen elever gir klart uttrykk for at de har gjort akkurat så mye de mener må til for å få bestått-karakter i fellesfagene.

6.1.5 - *Jeg for min del synes ikke matten er vanskelig*

Men om matte generelt sett er det elevene synes går lettest, har ikke de ulike kandidatene det samme forholdet til matematikk, og de presterer ganske forskjellig. Følgende samtale gir et lite glimt inn i en gruppe av praksisbrevkandidater i byggfagene med ulike roller i matteundervisningen. En har knekt kodene og blitt flink i matte, mens en annen sliter hardt for å klare å stå. I denne situasjonen tar den flinke eleven på seg en slags hjelpelærerrolle.

På spørsmål om de synes matten er vanskelig, svarer de:

- *Vanskelig (Elev 1)*
- *For noen er det vanskelig og for noen er det ikke (Elev 2)*
- *Spørs akkurat hvor mye matte du har lært deg. (Elev 1)*
- *Jeg for min del syntes ikke matten vi har er vanskelig, da.(Elev 3)*
- *Men han har lært seg det. (Elev 1)*
- *Ja, men jeg prøver å gi hjelp til ham, og han spør så...jeg griper det litt fortere. Det har gått mye lettere nå enn det gjorde på ungdomskolen. Fra ungdomskolen så hadde jeg to og tre i matte. Og nå har jeg begynt å få femmere og seksere og sånn. Så det er jo litt over da. (Elev 3)*
- *Jeg går litt ned, jeg. Men det er jo sånn at noen er flinke i matte og andre er flinke i språk, ikke sant? Jeg håper jeg får ståkarakter i hvert fall. Satser på toer. (Elev 2)*

6.1.6 - *Jeg har savnet engelsk*

De fleste har oppdaget at fremmedspråk, først og fremst engelsk, kan være nyttig, om ikke avgjørende i jobbsammenheng. Engelsk er ett av de fellesfagene som gjenstår dersom praksisbrevkandidatene ønsker å gå videre til fullt fagbrev. De fleste synes dette er rimelig, men ikke alle

føler de er like godt forberedt. Noen føler de har et tynt grunnlag. En logistikk-kandidat har allerede planene klare. Han skal ha fagbrev, og da må han ta engelsk neste år.

Men synes han egentlig det er nødvendig når man er sjåfør, å kunne engelsk?

- *Ja det er greit å kunne da. For det er veldig mange i hvert fall som driver og legger belegningsstein og sånt, veldig mye polakker og utlendinger, som ikke kan norsk, så da...Engelsk er jo på en måte det språket som forener alle.*

Han mener de fleste sjåførene snakker litt engelsk. En av kandidatene i barne- og ungdomsfaget tror at det er fellesfagene, ikke yrkesfaget, som vil bli den store utfordringen om hun skal klare fagbrev.

- *Tror det er skolen som blir vanskelig, da. Jeg tror det blir noen flere fag hvis jeg skal ta fagbrevet. Som naturfag og engelsk.*

Hun er i tvil om relevansen av å kunne engelsk i en slik jobb, men kommer selv på en situasjon hvor hun måtte gjøre det, og det gikk ganske bra.

- *Ja, akkurat nå har vi to tyske studenter i barnehagen, så de må vi jo snakke engelsk med. Men det er jo den eneste engelsken jeg har brukt på de to årene jeg har vært her, så..*

En elev så fram til engelsk, men gruet seg også litt fordi han hadde så dårlig grunnlag. Mens en annen ble overrasket da han skjønnte at det verken var engelsk eller gym på praksisbrevplanen til bygg-klassen.

- *Jeg har savnet engelsk. Jeg har jo litt lyst til å lære meg litt bedre engelsk, da, enn det jeg kan. Så når jeg startet i den klassen her så vil jeg ikke si jeg ble skuffa. Jeg bare tenkte sånn; faen, nå har jeg ikke gym eller engelsk, så det er litt... Gym syntes jeg er veldig morsomt så det er det litt kjipt at vi ikke har. Men vi hadde jo det i starten, og så ble det bare borte.*

6.1.7 - *Blir lært om at igjen ute i bedrift*

Mange av kandidatene har utviklet en viss skepsis til det man lærer om faget i skolen. Det er når man kommer ut i bedrift at man ser hvordan det virkelig skal være. Dette er ofte innarbeidet som en egen sjargong blant ungdommene, og slett ikke noe nytt i yrkesfagutdanning (se bl.a. Olsen og Seljestad 1997). En kandidat i byggfaget beskriver det slik.

- *Så er det enkelte ting i den bransjelæra som blir helt vranglære, holdt jeg på å si. Det er ikke sånt noe vi faktisk prøver ute i bedrift, det finner vi ut dagen vi faktisk er ute i bedrift. Ja, sånn som vi hadde om*

ventilasjon. De tingene vi gikk gjennom der var ikke sånn som vi fikk det når vi prøvde det ute. Så sånn sett så er det jo greit nok, for da kan vi jo faktisk lære oss sånn som det er ute. Og så få en slags teori på det. Sånn blir vi lært om at igjen ute.

6.1.8 - Lærer mer på restaurantkjøkkenet

En av skolene hadde et fantastisk nytt kjøkken, med god plass og alle mulige, avanserte elektroniske styringsmuligheter. Masse ungdommer og mye moro. Likevel var det en gjengs oppfatning blant praksisbrevkandidatene at det var ute i bedrift man virkelig lærte noe, det var der det var alvor. Dette til tross for at restaurantene og ofte hadde svært trange, og til dels tungvinte kjøkken.

- *Ja, jeg har jeg føler jeg har lært mer på en måte der enn det jeg gjør på skolekjøkkenet Siden på skolen er det, jeg vet ikke hvor mange elever vi er på kjøkkenet samtidig, 30 kanskje, rundt det. Så er det to lærere, eller to-tre, litt under en lærer per tiende elev. Så det sier seg jo selv, de klarer ikke å få lært alle alt. På restaurantkjøkkenet er det jo Bent, også er det meg. Og av og til så er det flere når det er store arrangementer. Så viser han meg hvordan jeg skal gjøre det og sånn. Nå kan jeg det meste vi gjør egentlig.*

6.1.9 Den ordinære skolen og transportfagskolen

Ikke bare bedriften, men egne fagskoler, har generelt en høyere status i mange kandidaters øyne. Noen av praksisbrevkandidatene ønsker å bli sjåførere, men fordi yrkessjåførfaget ikke har vært ett av alternativene i praksisbrevforsøket, har de blitt plassert på logistikkfaget, et nærliggende fag med vekt på lagerarbeid og lagerstyring. Flere av disse praksisbrevkandidatene i logistikk planlegger å konvertere til yrkessjåførfaget så raskt det lar seg gjøre, dvs. etter praksisbrevet. Dette er i det hele tatt for dem en viktig motivasjon til å komme gjennom. Etter at kandidatene har snakket om sine negative erfaringer med skolen, og hvordan de nå må gjennom fellesfagene nærmest som et "nødvendig onde", er det påfallende å se hvordan de lyser opp når de forteller om transportfagskolen, som jo også er en skole. Når de har fylt 18, kan de nemlig søke om opptak på transportfagskolen, som tilbyr en modul med både teori og praksis for vognkort for stor lastebil. Det er dette som virkelig åpner døren inn til sjåførryrket. At dette kurset, som tilbys som en sammenhengende modul, også innebærer mye teori, ser de slett ikke som noe problem. Det er bare slik det må være. Også det at noen av dem midlertidig må bo på hybel fordi transportfagskolen ligger et godt stykke unna der de bor, ses lystbetont på.

6.2 I bedriften

Med unntak av en klasse, er nesten alle praksisbrevkandidatene ansatte i bedrift. Da de startet høsten 2008 var virkningene av finanskrisen i ferd med å slå inn i noen bransjer, noe flere av kandidatene er opptatte av, også med tanke på å komme videre i ordinær lærekontrakt.

En samtale i en byggklasse illustrerer for øvrig et stort spenn i type bedrifter praksiskandidaten er ute i. Noen steder får de jobbe selvstendig, mens de andre steder opplever mer ensidig og mindre utviklende arbeid. Også når det gjelder plan over det de gjør, er erfaringene ulike.

6.2.1 - Det er så useriøst

En blikkenslager-kandidat oppsummerer sin situasjon slik etter å ha hørt på erfaringene fra de andre i klassen.

- *Det er så useriøst i det firma jeg er. Jeg har finni ut at det jeg lærer det er bare å stå og knekke blekk. Det er det.*

De andre kandidatene i samme fag spør om det er så at han ikke får lov til å montere noe selv.

- *Nei, du får ikke sette fingra i så mye sjøl egentlig, der hvor jeg er. Nei, det er sjeldent. Blir mest å se på.*

6.2.2 - Vi monterer alt sjøl

En av de andre oppsummerer situasjonen for ham selv og en annen praksisbrevkandidat han jobber sammen med.

- *Vi gjør omtrent ikke annet enn å montere sjøl, og så står sjefen og ser på. Han står og ser på oss, men hvis vi gjør noe feil så er han oppe og retter og kjeffer på oss. Så han passer på. Han lar oss liksom prøve ganske mye da sånn at vi først kan prøve å tenke oss til det sjøl. Så kommer han og viser og forklarer, og så har han mest sannsynlig noe som er ganske likt rundt hjørnet; sånn må du gjøre det. Og da står han og ser på at du følger med.*

I motsetning til de fleste andre praksisbrevkandidatene er disse ansatt i en bedrift hvor eieren har et aktivt forhold til den formelle læreplanen.

- *Jeg blir aldri kvitt den der læreplanen. Han følger den læreplanen. Han har til og med tatt på seg jobber som han har sagt at han hater, pga den læreplanen. De verste jobber, men det er jo vi som må gjøre dem.*

6.2.3 - Ingen plan

En annen kandidat uttrykker stor usikkerhet når diskusjonen blant klassekameratene kommer inn på læreplan. Følger sjefen hans noen plan i det hele tatt? Hva er det han blir satt til å gjøre?

- *Det er vel opp til bedriften det, jeg vet ikke noe. Jeg bare gjør det han har planlagt denne uka.*

Men føler han at han lærer noe?

- *Ja, men det er vel ikke akkurat noe plan. Det er litt forskjellig fra dag til dag, nesten. Man gjør alt egentlig, tar på oss alt mellom himmel og jord. Nå holder vi på å bygge en garasje. Svær.*

Det er tydeligvis ikke mangel på variasjon og utfordringer som er denne kandidatens problem. Han synes likevel det han hører fra andre bedrifter virker mer strukturert enn det han selv er vant til fra egen bedrift.

6.2.4 - Ser ikke hva dette har med logistikk å gjøre

En av kandidatene var så misfornøyd med sitt arbeidssted at han sørget for – på sin måte – å komme seg ut av den, men heldigvis også over til en annen bedrift.

- *Jeg følte ikke det vi gjorde hadde noe med faget å gjøre liksom. Vi gikk jo og stablet bruskasser for det meste, sorterte brusflasker av og til, liksom. Jeg ser ikke hva det har med logistikk å gjøre.*

- Men hva er egentlig logistikkfaget?

- *Nei, det spørs jo. Jeg føler det liksom er litt forskjellige logistikk typer, men; varer i fra det går i fra det - og til det - og til det. Altså bestillinger og utsendinger og sånn.*

Da han ikke følte at han nådde fram med sin misnøye over å ikke få lære det han oppfattet som logistikk, tok han skjeen i egen hånd.

- Jeg skulket masse.. så de ville ikke ha meg mer rett og slett ...for å være helt ærlig.

Gjennom en venn fikk han seg en ny praksisbrevplass, i samme bransje, men i en større bedrift.

- *Der er jeg på kontor eller sånn terminalarbeid og ikke på samme måte som i den tidligere bedriften liksom.*

Han sier det nå er helt slutt på skulkingen.

6.2.5 - *Sjåførene har ikke fagbrev*

En av praksiskandidatene i logistikkfaget, som sikter mot fagbrev som yrkessjåfør, har reflekter litt rundt hva det egentlig betyr å ha fagbrev i denne bransjen. Langt de fleste mangler nemlig dette, har han observert.

- *De har ikke tatt fagbrevet på en måte da. Nei, for hun som jeg pleier å være mest med, hun kjørte jo med en gang hun fikk lappen. Så begynte hun å kjøre i utlandet, så hun fikk aldri tatt fagbrevet. Du trenger det på en måte ikke, men det er jo en fordel i visse sammenhenger da.*

Også i butikk kan praksisbrevkandidatene konstatere at de ikke trenger fagbrev for å være butikkmedarbeider. Det er jo de færreste av de ansatte som har dette. Samtidig tror de at de står sterkere i konkurransen med andre om de har det, spesielt om de skal søke sjefsjobber. At fagbrev eller videregående langt fra er et krav for å få jobb i varehandelen gjør at de som ikke får læreplass ser at det er plass til dem også som ansatte i butikken.

6.2.6 *Alt er ikke på stell verken på den ene eller andre siden*

For noen av praksisbrevkandidatene er det langt fra slik at alt går på skinner. Noen av ungdommene sliter for eksempel med å tilpasse seg det å komme tidsnok på jobb. Mange arbeidsgivere har forståelse for dette - den første tiden. Men så strammes det kanskje til, og noen ganger også ganske hardt. Denne kandidaten i kokkfaget får ikke tilbud om læreplass, noe han delvis knytter til at han har kommet en del for sent på jobb.

- *Jeg kunne ønske jeg kunne fått jobbet der som lærling, men de tar ikke inn lærlinger. Jeg kom litt mye for sent i begynnelsen da jeg var der. Og så klarte jeg meg uten å komme for sent i 4 måneder. De hadde gitt meg advarsel fra før om at hvis jeg kom for sent en gang til, så måtte jeg inn for å snakke med han sjefen der. Så kom jeg for sent den ene gangen etter 4 måneder. Sjefen sa at jeg skal egentlig få sparken da. Siden jeg bare hadde en måned igjen, så sa han at hvis jeg kom for sent flere ganger, så måtte jeg bare jobbe frivillig uten å få lønn.*
- *Jeg har vært ganske flink i det siste, så den gangen jeg kom for sent var det bare sånn 5 - 10 minutter. Jeg sykler. Det tar ca 15 minutter å sykle bort. 15-20 minutter...kommer an på været....kommer an på hvordan humøret mitt er den dagen.*

En annen ungdom er avhengig av å ta buss en hel time og skal møte klokka sju. Han sier han klarer å rekke det, stort sett. Men ikke alltid. Etter å ha fått ganske skarp reprimande av arbeidsgiver, bedret det seg. Mot slutten av praksisbrevperioden, har det igjen blitt tyngre, synes han. Han er ofte svært trøtt om morgenen.

- *Så blei det bedre. Nå i det siste, så har det vært litt sånn.... ..Jeg er så jævlig lei av å ta buss. Jeg sovner og våkner på opp endeholdeplassen. Da er det to mil tilbake. En halvtime tre kvarter med buss, så det er et stykke.*

Mange av lærebedriftene er små, og slik sett sårbare for endringer i personale. Dette merkes veldig klart av praksisbrevkandidatene.

- *Akkurat nå, når eks-sjefen min fikk sparken, så er det bare meg og en annen i restauranten.*

Han vet ikke helt hvorfor sjefen hans fikk sparken, men det hadde uansett store konsekvenser at han forlot bedriften, fordi han "tok med seg" mye av tilbudet.

- *Men han tok halve bedriften med seg. For det var to bedrifter i ett. Så tok han halvparten med, og det var mesteparten. Det var all catering. Det var så å si alt arbeidet, så vi driver bare a la carte nå. Så det er ingenting igjen så å si.*

6.2.7 Lønn og bil er viktig

Praksisbrevkandidatene har lønn for de dagene de er i bedrift. Noen blir heller ikke trukket i lønn den dagen de er på skolen. Flere framhever lønn som viktig, selv om lønna ikke er så høy. Siste halvåret av praksisbrevperioden ligger de, etter egne opplysninger på mellom 45 og 60 kroner timen. De tjener mindre enn lærlinger, men de best betalte har såpass mye at de ikke vil stige noe første halvåret om de går over på lærekontrakt.

Det er svært forskjellig hvordan kandidatene anvender pengene sine. De fleste bor enda hjemme. For noen få er lønna bare lommepenger, men for de fleste går pengene til bestemte formål. Det å ta lappen og skaffe seg bil, eller for noen motorsykel, står sentralt for mange. I en klasse har ungdommene spart det meste på boligsparing for ungdom (BSU), blant annet som følge av at samfunnsfagundervisningen har fokusert på sparing, renter, lån og bolig. Noen har flyttet på hybel og får stipend, mens to av jentene vi intervjuet hadde flyttet i leilighet med samboer.

Et umiddelbart inntrykk er derfor at disse unge skiller seg en god endel fra for eksempel ungdom som går vanlig studieforbereidende når det gjelder overgangen mellom ungdoms- og voksenliv.

6.3 Fornøyd med praksisbrevopplegget?

Alle som ble intervjuet ble spurt om de ville valgt dette opplegget om de skulle velge påny, og om de vil anbefale andre å gå

praksisbrevveien. De svarte uten unntak bekreftende på det siste, og de aller fleste ville også valgt praksisbrevet om de skulle tatt valget om igjen. Noen praksisbrevkandidater kunne imidlertid ha tenkt seg å ha startet rett i ordinær lærekontrakt. Et par av de opprinnelige kandidatene skiftet da også over til lærekontrakt underveis. I tillegg har noen gått tilbake til ordinært løp, noe som må ses som uttrykk for at dette ble sett som en bedre løsning.

6.3.1 - *Jeg lærer ikke så godt i teori*

Når de skal sette ord på hva som er bra med praksisbrevet, er det ikke at det er enklere enn ordinært løp de uttrykker, men at det er mer praktisk, og at det er mindre skole.

- *Jeg kunne nok gått ordinært løp, men jeg lærer ikke så godt i teori. Jeg merker det er nok med den ene dagen med teori.* (Kandidat i salgsfaget)
- *Vi får mye mer erfaring på kortere tid, altså du lærer ikke så mye om praksisen i jobben da ved å sitte på skolebenken. Den lærer du best av å se hva som skjer og gjøre det sjøl.* (Logistikk-kandidat)
- *Du lærer mer å kjøre lastebil når du kjører lastebil, fremfor å sitte på skolebenken da og i teorien lære det. Det blir noe helt annet i praksis.* (Transport- og logistikk-kandidat)
- *De som er skoleleie slipper å gå på skole hver jævla dag, og jobber i stedet 4 dager i uka.* (Blikkenslager-kandidat)

6.3.2 - *Praksisbrev, hva er det for noe?*

Når man spør kandidatene om hva de tror praksisbrevet er verdt på arbeidsmarkedet, blir svarene mer vage. De har selv erfart at veldig få har hørt om dette.

- *Når du sier at du går som praksisbrevkandidat så sier de; Hæ? Hva er det for noe?* (TIP-kandidat).
- *Du må si du er lærling, rett og slett* (Blikkenslager-kandidat)
- *Men lærlingene ser på oss mer som skoleelever.* (TIP-kandidat)

De fleste tror at det er praksisen som er dokumentert i praksisbrevet som er det arbeidsgivere eventuelt vil legge vekt på, ikke papiret, eller praksisbrevet, i seg selv. Det tror de har mindre verdi.

- *Det er jo på en måte et forenklet fagbrev da, men du hadde sikkert fått noe jobb med det, men det er ikke noe alternativ for meg egentlig, føler jeg.*

6.4 Planer etter praksisbrevet

6.4.1 - De vil ikke ha meg vekk i hvert fall

De fleste praksisbrevkandidatene har gitt uttrykk for at de vil videre til fagbrev. Mange har fått tilbud om eller blitt forespeilet lærekontrakt der de er. Men om man spør dem direkte, kommer det mye usikkerhet til uttrykk når det gjelder den nærmeste framtid, selv om fagbrev er målet, i hvert fall på sikt.

Kandidaten nedenfor, i salgsfaget, har vurdert både praksisbrevet og fagbrev.

- *Jeg kan velge enten å gå videre til lærling eller å ha det praksisbrevet, men da er man jo ikke fullutdannet ... så jeg velger å gå videre til lærling og ta alt på en gang, holdt jeg på å si.*

Men får han læreplass der han har vært i praksisbrevperioden?

- *Ja. Jeg regner med det. De sier ja, men det har vært litt opp og ned, ja og nei. Først var det nei, men så fikk jeg, fordi det var så lite folk.*

På spørsmål om han tror bedriften er tilfreds med innsatsen hans, svarer han slik:

- *Ja, de ville ikke ha meg vekk i hvert fall, så.*

6.4.2 - Føler meg litt underlegen

Andre har i juni måned ikke noe sikkert holdepunkt. Dette er imidlertid ikke en uvanlig situasjon for læreplassøkere, heller ganske den vanlig.

En kandidat fra TIP får ikke forlenget kontrakt der han har tatt praksisbrev, med begrunnelse i nedbemanningen. Han har imidlertid en plan B og skal søke i en bedrift hvor han har familie.

- *Morfaren min jobbet der før, så jeg kommer nok inn. Han er ikke formann, men han er medeier, og onkelen min jobber der som sveiser.*

For en annen kandidat på TIP som heller ikke får lærekontrakt i bedriften han har vært, er alt derimot helt i det blå.

- *Jeg har ikke peiling, det er litt vanskelig for oss som sveisere å få jobb. Dårlig med det.*

Han forteller at han har søkt samtidig med søkere fra ordinær utdanning, men at han synes det virker vanskelig.

- *De fleste har tatt inn lærlinger, men det er akkurat som mange bedrifter ikke vet hva praksiskandidat er. Så jeg føler meg liksom litt underlegen, at jeg ikke er kompetent nok til å søke.*

Hans plan B er å heller søke seg en vanlig, ufaglært jobb.

- *Går ut i fast jobb, i butikk eller barnehage eller noe sånn.*

Han vet han har rett til ett års videre skoleutdanning, men er liten lysten på det.

- *Nei, er skolelei. Heller gå på NAV og få de til å hjelpe.*

6.5 - Rådgiver'n snakket bare om hjelpearbeider

På en skole hadde ingen av praksisbrevkandidatene søkt læreplass i juni. De hadde blitt gitt det inntrykk at de bør satse på å bli hjelpearbeidere, og at de stiller bak de ordinære Vg2-elevene når de søker læreplasser. I dette tilfelle stiller de bak også tidsmessig siden ingen av praksisbrevkandidatene har søkt læreplass.

- *Ja, de kommer vel over oss, for å si det sånn (bygg-kandidat 1).*

Om hvorfor de ikke har søkt innen fellesfristen, svarer to andre.

- *Nei, det var jo, altså, vi måtte jo bestemme oss om vi ville søke sånn hjelpearbeider eller lærling, men vi har liksom ikke hørt noe mer om det. (bygg-kandidat 2)*
- *Jo, hun rådgiver'n kom jo inn og snakka litt og sånn. Vi bare snakka om de hjelpearbeidergreiene, da, at vi kunne bli det. Hun sa liksom ikke noe spesielt om søking og sånn, snakka bare veldig mye om hjelpearbeider. (Bygg-kandidat 2)*
- *Nei det var bare prat om å gå igjennom NAV (bygg-kandidat 1)*

De hadde ikke noen klar formening om mulighetene til å få lærekontrakt, men hadde mest tro på det å få seg en jobb. Nei, foreløpig så er det vel jobb. (bygg-kandidat 2)

- *Jeg tenker det samme, jeg. (Bygg-kandidat 1)*

Den generelle orienteringen ved denne skolen ser ut til å gå i retning av at praksisbrevkandidatene ikke bør sikte mot læreplass, men mot hjelpearbeider eller assistentsjiktet i de bransjene man har noe slikt,

eventuelt at de kontakter NAV. Skolen representerer slik sett et unntak.

6.5.1 - Mer lønn i jobb enn som lærling

Et par ungdommer har hoppet av prosjektet underveis for i stedet å bli ansatt i bedriften der de hadde praksisbrevplass. En tredje ungdom gir uttrykk for at han vil hoppe av etter praksisbrevet, selv om han faktisk er tilbudt læreplass i bedriften han har vært i.

- *Jeg skal i alle fall jobbe i ett eller to år, siden da har jeg mer lønn enn det jeg har som lærling. Nå bryr jeg meg egentlig ikke om hvor jeg får jobb, om det er på en leketøysbutikk eller hva det er, det er akkurat samme. Bare sånn at jeg har en jobb med grei lønn, og så når jeg har jobbet der i ett eller to år så skal jeg søke meg inn på en restaurant som er godkjent som lærebedrift eller sånn.. Så jobber jeg der i.... tror det er tre år du må jobbe, og så går du opp som praksiskandidat. Ja. Og går ikke det, så er det skole igjen. Da blir det TIP.*

Han har allerede sjekket ut det lokale arbeidsmarkedet en god del, og også sendt en jobbsøknad.

- *Et eller annet innen restaurant hadde jo vært kjekt, men det er ikke så mange som søker. Jeg har søkt en restaurant, kokkeassistent, så hvis jeg får jobb der så..*

På spørsmål om de søkte etter kokk eller kokkeassistent, svarer han:

- *Ja, eller sånn hjelpekokk. Så hvis jeg får jobb der, så kan jeg jobbe der i tre år hvis det er mulig og så gå privatisteksamen.*

Planen hans er imidlertid ikke å unngå resten av fellesfagene, det vil si engelsk og naturfag.

- *Nei, det tar jeg uansett, sånn at jeg har alt klart.*

6.6 Praksisbrevkandidatene anbefaler ordningen

Praksiskandidatenes opplevelser av forsøket er foreløpig svært positive, og de anbefaler det gjerne til andre. Særlig er det mulighetene til å få jobb framfor å gå på skole som har tiltalt dem. Det er imidlertid ikke noe glansbilde som tegnes. Noen sliter med oppmøtedisiplin, andre synes ikke de får relevante arbeidsoppgaver i forhold til det har forventet å lære.

På samme måte forholder det seg til fellesfagene. Noen synes det går greit, enkelte har til og med oppdaget at de ikke var så dumme som de hadde oppfattet seg som. De fleste trekker fram matte som noe de klarer bra etter hvert, og noen ser fram til å få engelsk. Andre ser ikke

relevansen av fellesfagene og synes det er et ork. Men de kommer gjennom.

Felles for de aller fleste som har gjennomgått ordningen er at de ønsker å bli lærlinger. Samtidig har noen erkjent at det ikke blir så enkelt å få lære plass. Bare en av kandidatene sa klart at han ikke fant det interessant å bli lærling. Han ville gjerne fortsette å jobbe, men til full lønn. Ikke alle er like fornøyd med den informasjon og hjelp de har fått når det gjelder formidling til lære plass.

7 Bedriftene: solskinnshistoriene og de andre

I praksisbrevkandidatenes andre år, har vi prioritert å besøke noen bedrifter som ikke ble besøkt første året, samt å besøke noen vi også var i første året, for å finne ut på hvilken måte ting hadde endret seg i løpet av de to årene. For ett fylke har vi prioritert å intervju den personen fylkeskommunen har engasjert til å følge opp alle bedriftene.

I noen av bedriftene får vi høre det man normalt vil kalle solskinnshistorier. De positive beskrivelsene kommer tett både om kandidatene og om opplegget med praksisbrev, og det er ingen tvil om at bedriftene er overbevist om at dette er ungdommer de vil satse videre på. Vi skal illustrere et par slike eksempler.

7.1.1 - Kan jo egentlig drive denne butikken selv

En butikksjef er begeistret over den ungdommen de har ansatt på praksisbrev.

- *Fra dag en så fungerte det kjempebra, så det, hun er en utrolig kjekk jente. Sånn at det betyr jo litt det og da, hvordan eleven er. Er de åpne og vil, så er det så mye lettere for oss og lære vekk. Alt vi kan.*

I butikk er tradisjonen at man ansetter personer uten spesielle krav til utdanning og så lærer de opp internt. Hvordan plasserer praksisbrevkandidatene seg i dette mønsteret. Får de den samme opplæringen i butikken som andre ansatte stort sett?

- *Ja, i grunn så har hun gjort det. Hun kan jo egentlig drive denne butikken selv - så gale er det. Hun er så flink. Vi har liksom behandlet hun som en vanlig ansatt, så da lærer du mer.*

Kandidaten fikk meget godt på praksisbrevprøven, og har allerede fått ordinær lærekontrakt.

7.1.2 - Han er jo smart den gutten

En annen bedrift, et restaurantkjøkken, hadde hatt dårlige erfaringer med en praksisbrevkandidat fra kullet før, men ville likevel forsøke igjen. Kjøkkensjefen er svært fornøyd med det han ser.

- *Men det var jo en som hadde litt annen bakgrunn enn han vi har nå, og det gikk helt galt, men det var han selv som la opp til det altså. Det gikk ikke. Han var ikke interessert i yrket eller noen ting, men tok det bare for at det var et tilbud han fikk. Men han vi har nå, har vi jo fått veldig god kontakt med, og jeg må jo si at jeg ser utviklingen. Jeg har jo andre kokker som kommer og hjelper meg, og de ser jo en veldig utvikling. Han får veldig god tilbakemelding fra skolen på det fagmessige han har fått med seg og hvor langt han er kommet. Han er punktlig. Det er vanskelig å si, men hadde han ikke fått det tilbudet, så er jeg sikker på at han ikke hadde fullført skolen.*
- *Jeg fikk litt informasjon om noen av problemene han hadde hatt før og sånt, men han har jo virkelig gått rett vei. Vi har forskjellige kokker, som jeg sa, som kommer innom, så han lærer seg et veldig bredt spekter også, for ingen av oss jobber likt. Han ser det mest praktiske selv når han kommer, og han har blitt litt selvhjulpen og klarer seg litt selv, så jeg tror han ligger faktisk foran mange som ikke har dette praktiske tilbudet, det tror jeg. Han skjønner at det nytter ikke å stå og vente på at noen skal si noe, man må tenke litt selv.*

Denne lederen hadde reflektert over hva det er som gjør at en ung gutt som ikke har fått til noe særlig på skolen, blomstrer opp når han kommer i bedrift.

- *Du blir nesten som en leder og en farsfigur for dem. Og så få de den støtten de trenger med at noen er der og passer på dem, og fullfører. Jeg tror det er viktig, for det blir jo en annen type påpassing enn det du har på en skole, der det er mange som trenger oppmerksomheten fra lærerne. Noen er veldig flinke til å klare seg selvstendig der og klarer seg greit. Jeg tror han har klart seg bedre og bedre på det punktet på skolen, men akkurat i den fasen vi var i starten, så var det veldig viktig at han fikk komme hit og kjenne at det han gjør betyr noe også.*

Lederen har også fått med seg at mestringsen på kjøkkenet ser ut til å ha gitt positive virkninger for skolearbeidet.

- *Han ringte meg når han hadde hatt matteprøve. Jeg vet jo hva slags karakterer han har hatt før, også fikk han jo nå femmer på den. Han var jo så stolt. Så hadde de en sånn praktisk prøve og da fikk han jo blant de beste i klassen faktisk. Da ringte han jo også og var veldig stolt, og*

lærerne ringte jo spurte hva jeg holder på med. Det går jo litt på det at de får med seg ting og ikke bare at de liksom er her for å være her. Han er jo smart den gutten. Man ser jo på han at han har fått tro på det han kan og våger.

7.1.3 - Sliter med tall

Ikke alle kandidatene får så positive tilbakemeldinger, men av bedriftene vi besøkte var det ingen som mente dette var håpløst, eller at de angret på at de tok inn en praksisbrevkandidat. De finnes imidlertid helt sikkert de også. En av bedriftene vi besøkte hadde imidlertid bestemt seg for ikke å ta inn sin praksisbrevkandidat i lære etter praksisbrevet, noe som også må tolkes som uttrykk for en bedømmelse.

- *Det har stort sett fungert veldig bra, selv om han var svak i utgangspunktet. Han var lite engasjert, og jeg ba han ta mer initiativ. Nå tar han alle oppgaver i butikken; rydding, blomstene, kjøttet, frukt, tipping – hele totalen på gulvet. Han ser hva som trengs. Han har totalansvar for frysedisken med bestilling og etterfylning, tar varemottak, handleansvar for institusjoner. Opplæringsprogrammet har vært tungt, som for en heltidsansatt. Han sliter imidlertid med tall, og det gir problemer i kassa. (Butikksjef)*

Butikksjefen har konkludert med at kandidaten, som allerede har bestått praksisbrevprøven, ikke vil bli tilbudt lærekontrakt. Begrunnelsen er særlig at han mener vedkommende fremdeles har problemer i kassa.

- *For å være en vanlig butikkansatt, holder det med praksisbrev. Han kommer nok til å fortsette i butikk, men jeg tror ikke han kommer til å ta særlig utdannelse.*

Butikksjefen er fortsatt positiv til praksisbrev, og mener de har fått god oppfølging fra skolen.

- *Det har bare vært å ringe. Jeg sa jo fra at betingelsen for å ta inn kandidaten var at det skal ikke jeg ha noen jobb med. Misforstå meg rett. Men det blir en belastning, selv om det er noe hjelp. Jeg tror ikke vi har hatt særlig hatt store utgifter på dette. Så jeg vil ikke si nei en annen gang.*

Butikksjefen sier butikken stort sett rekrutterer ufaglærte, noe han mener i stor grad skyldes lønnsnivået. Lønna for en butikksjef er ok, synes han, men ikke for de vanlige ansatte. 6 av de over 30 ansatte har imidlertid tatt fagbrev som praksiskandidater, Det gir 6-7 kroner mer pr. time Men det langt fra noen betingelse, selv om kjeden butikken er en del av arbeider for at flere skal få fagbrev. Det holder med praksisbrev, som butikksjefen sier.

7.1.4 - Vi er gjerne med og snekrer

Hvordan skiller det å være i skoleeid bedrift seg ut fra det å være ansatt i en vanlig bedrift for praksisbrevkandidatene? Vi skal gjengi noen observasjoner og sitater, som selvfølgelig langt fra vil gi et fullstendig bilde av situasjonen.

Kandidatene møter her til vanlig tid på skolen og blir tre dager i uka kjørt med felles buss til den aktuelle byggeplassen, som for tiden er et stort garasjebygg med annenetasje. De blir fraktet tilbake på ettermiddagen, stort sett innenfor vanlig skoletid. Den totale arbeidstiden blir derfor en god del kortere enn den som gjelder for de praksisbrevkandidatene som er ansatte i eksterne bedrifter. Månedene med sprengkulde vinteren 2009 ble også tilbrakt på skoleverkstedet, noe som neppe var tilfellet for dem som er ansatte i ordinære bedrifter. Dagene på skolen deles mellom fellesfag og bransjelære. I det siste faget inngår planlegging av arbeidet på byggeplassen. Kontaktlærer og byggfagslærer er også arbeidsledere på byggeplassen.

- *Vi er gjerne med og snekrer, vi og. Jeg tror de har godt av å se at vi svinger oss litt, vi og. Jeg tror det er viktig. Så på dette prosjektet her så har vi vært med og snekret, hatt på oss spikerforkle og kappet og boret og drevet på, vi lærere også.*

Til tross for at disse rammene nødvendigvis gir det hele et klart skolepreg, så skryter lærer og arbeidsleder mye av kandidatenes innsats og oppførsel på byggeplassen. Og kandidatene selv trives godt. Noe av det som gjør det annerledes enn ordinær skole er at ungdommene får lønn, og at forholdene er litt friere på byggeplassen enn på skolen. For eksempel kan de ta røykepauser når det passer. Noe læreren oppsummerer at gutta, for det er bare gutter, ikke misbruker. Tvert om mener han det øker innsatsen. Skolepreget har imidlertid lett for å slå gjennom, på andre områder, for eksempel når det gjelder disiplin.

- *Noen av dem er flinke. Andre skal jeg si...det blir mye tull og fjas. Men hvis du setter guttene til å gjøre noe her, og får dem tilstrekkelig info - noen trenger mer enn andre da - så får de fleste til det dem skal.*

7.1.5 - Mer tull og fjas, men tryggere i skolen

Læreren sier seg enig at det kanskje hadde blitt mindre "tull og fjas" om ungdommene hadde vært ansatte i hver sin bedrift.

- *Det hadde nok det, men det er litt av greia med at guttene går her, jeg tror de vokser litte grann på det med å ha kompiser i nærheten, og at den tryggheten med at det er kompiser nært innpå, det tror jeg mange av disse her trenger. Så det blir, jeg tror nok dette her er, for mange av*

disse gutta, bedre enn å gå rett ut i en bedrift. Det tror jeg hadde vært en veldig tøff overgang, det tror jeg.

Læreren synes imidlertid læreplanen for praksisbrev i tømrerfaget er for enkel, og heller ikke tilpasset for eksempel det å sette opp et helt bygg.

- *Altså, den læreplanen er på et alt for lavt nivå syntes jeg, fordi det ikke er all verden. Du skal skjønne, lese og forstå enkle byggetegninger for eksempel. Her driver vi med et avansert bygg, spør du meg, det er ikke noe sånn. Det er ikke noe dukkehus dette her. Vi har vært igjennom mye mer enn det som vi skal være igjennom på læreplanen. Absolutt. Så guttene er godt, mer rustet enn det det står i læreplanen. Også har vi jo vært igjennom mer enn bare tømring også. Vi har jo støpt her, og vi har forskalet her, og vi har bundet jern, og vi har murt og... Det blir ikke rare prosjektene hvis vi skal bruke kun læreplanen da, hvis vi bare skal følge den. Men det er jo ikke noe feil i å gjøre noe mer enn læreplanen sier, det må jo bare være pluss.*

7.2 Bedriftene positive til ordningen

Bedriftene som har hatt praksiskandidater er positive til ordningen, selv om den har krevd sitt. Enkelte av bedriftene er så fornøyde med sine kandidater at de allerede før sommeren i fjor hadde tilbudt dem ordinær læreplass. Bedriften setter pris på oppfølging fra skolen, ikke minst fordi de helst vil slippe å forholde seg til forsøkslæreplaner og opplæringsbøker.

Enkelte av bedriftene har imidlertid ikke tilbudt sine kandidater ordinær læreplass. For et par stykker er dette begrunnet i at de ikke synes kandidatene holder mål, mens det for andre dreier seg om manglende behov og økonomi.

8 Praksisbrevet som ordning

8.1 Søkbart eller ikke søkbart?

Ett av stridspunktene rundt praksisbrevet har vært hvorvidt det skal være søkbart eller ikke. Ikke minst fra LO- hold er det framholdt at det ikke er ønskelig at praksisbrevet skal få noe stort volum, og man er engstelig for at det å gjøre det søkbart vil kunne friste mange til å ta "en lettere vei". Andre har argumentert med at det er viktig at skolemyndighetene plukker ut de som egner seg til praksisbrevordningen, og gir dem dette tilbudet. Argumentet har vært at man skal ha kandidater med mye fravær, men som man tror kan gjennomføre. "2'er-kandidaten", dvs. elever som kanskje har med seg strykkarakterer, men som typisk ligger rundt 2 i karaktersnitt, er et eksempel på en konkretisering av hvem dette er. Vår gjennomgang av praksisbrevkandidatenes karakterer og fravær fra grunnskolen viser imidlertid at det ikke alltid er helt overensstemmelse mellom fylkeskommunenes oppfatning av hvem praksisbrevet er til for og hvem som faktisk blir plukket ut. På den annen side er det aktører som gjerne ser at praksisbrevet når et større antall, og som argumenterer med at det bør være søkbart. For disse er det informasjon av hva slags ordning dette er og hvem den retter seg mot som skal begrense antall som søker.

8.1.1 Vestfold

I Vestfold var praksisbrevet et søkbart alternativ ved inntak til videregående opplæring fra og med skoleåret 2010/2011. I følge fylkeskommunen fikk de likevel ikke mer enn 12 søkere. Det har altså ikke vært noe stormløp for å få plass. Fylket tilbyr imidlertid også noe de kaller grunnkompetanse, som er en standardisert form for lære kandidatordning hvor kandidatene starter med å ta bare programfagene de første to årene, og deretter blir lære kandidater, eller eventuelt lærlinger. Noen kombinerer også lærlingstatusen med å ta fellesfagene. Denne ordningen ligger ganske nært opp til praksisbrevordningen, noe man mener også kan bidra til å forklare

praksisbrevets relativt beskjedne søkning i Vestfold. En annen forklaring som gis er at informasjonen om hvem praksisbrevordningen er rettet mot også hindrer søkningen i å ta av.

8.1.2 *Rogaland*

I Rogaland har man hele tiden ment at praksisbrevet ikke skal være søkbart. Det begrunnes med at fylket har fritt skolevalg. Dermed må man plukke ut elever som passer til praksisbrev og styre dem til skolene og fagene har et praksisbrevopplegg. Man er også redd for at det å gjøre søkbart vil føre til at de flinke vil overta. Det er attraktivt å komme seg fort ut i lære. Man viser her til erfaringer fra en tilsvarende ordning i Danmark. I Rogaland har politikken vært å plukke ut søkere til programmer hvor det er praksisbrevmuligheter. Kriteriene skal være at dette er elever man mener kan klare å gjennomføre dersom de får et tilrettelagt praksisbrevløp. En annen grunn til at man ikke gjør det søkbart er at tilbudet om praksisbrev ikke finnes ved alle skoler, og at søkbarhet vanskelig lar seg kombinere med fritt skolevalg.

8.1.3 *Akershus*

I Akershus gjorde man praksisbrevet søkbart i 2009, etter å ha fått dette vurdert juridisk. Erfaringen var at det ikke ga noen søkning, noe man forklarer med at få søkere kjente til dette, og at det er forvirring i forhold til hvor praksisbrevet plasserer seg i forhold til lære kandidatordningen. Man tok likevel inn 8 elever, og har i etterkant fjernet praksisbrev som søkbart alternativ. Dette begrunnes med tydeligere signaler fra Utdanningsdirektoratet. Elever til praksisbrev plukkes ut på grunnlag av lave karakterer. De utplukkede kalles inn til intervju hvor man forhører seg om interesse, motivasjon, og at de har forstått hva praksisbrevordningen innebærer.

8.1.4 *Liten betydning i dag*

De tre fylkene har altså ulik praksis med hensyn til søkbarhet. I nåværende situasjon ser dette ut til å bety lite rent kvantitativt når det gjelder søkningen. Det kan imidlertid ha betydning for hvem som blir praksisbrevkandidater dersom fylkene klarer å følge det de selv oppgir med hensyn til hvem de plukker ut. For Rogaland er ett kriterium at de skal kunne klare å gjennomføre til fullt fagbrev gjennom denne ordningen. Det samme gjaldt første året for 2008-kullet for Vestfold. For Akershus er opptakskriteriet generelt karaktersvake søkere. Vår gjennomgang av elevenes bakgrunn og fravær viser at det fylkene oppgir ikke er helt konsistent med det vi finner når vi ser på elevenes bakgrunn. For Vestfold, som har åpnet for å gjøre ordningen søkbar, vil det være søkerne selv som ut fra beskrivelsen av ordningen, avgjør om de synes de passer inn. Selv om dette ikke har resultert i noen stor søkning, vet vi ikke hvilken betydning dette har hatt for hvem som kommer inn på ordningen. Men i ett av fylkene som, etter egen oppfatning har plukket ut elever som bare er skoletrøtte, men ellers

flinke, av noen kalt "underyttere", oppsummerer en lærer det annerledes. Man tok inn elever som hadde individuell opplæringsplan (IOP), men som fikk denne omgjort for at de skulle kunne bli praksisbrevkandidater. Læreren mener at for disse to, samt en tredje, kunne det være snakk om "diagnoser", og at de ikke passer inn i fylkets egen beskrivelse av hvilken type kandidater som var plukket ut.

8.2 Praksisbrevprøven

Praksisbrevprøvene var, med et par unntak, ikke avlagt da vi besøkte skolene. Mange av prøvene ble avlagt først sent på høsten, og noen er enda ikke avviklet. Vi har dermed ikke kunnet samle systematiske data for hvordan prøvene har vært gjennomført. Det som imidlertid synes klart er at fylkeskommunene har tolket forskriftene om vurdering i opplæringsloven på litt ulike måter. Det gjelder hvem som har organisert og bedømt prøven, noe som varierer fra ordinær prøvenemd for faget til faglærer. Det gjelder også hvordan prøven gjennomføres, hvor det ser ut til å være store variasjoner fra i hovedsak å demonstrere i praksis at man behersker de praktiske arbeidsoperasjoner som kan forventes på dette nivået, til kun å besvare spørsmål om arbeidet, knyttet opp mot konkrete kompetansemål. Til slutt har vi også fått opplyst at prøven for noen gjennomføres i lærebedrift, mens enkelte andre har avlagt den i skole. Dette er forhold vi vil komme tilbake til i sluttrapporten.

8.3 Hva skal skje etter avlagt praksisbrev?

Først i sluttrapporten vil vi få med oss hva kandidatene har gjort etter praksisbrevet. Men vi registrerer likevel at fylker og skoler har en noe ulik praksis med hensyn til oppfølging i overgangen. De fleste steder jobber kontaktlærer i forhold til lærebedriften der kandidaten har vært ansatt i praksisbrevperioden for å klarlegge om det er aktuelt med overgang til ordinær lærekontrakt. Noen steder har kandidatene blitt oppfordret til å søke lære plass gjennom fellesinntaket – andre steder ikke, noe som er avgjørende for hvorvidt de blir omfattet av fylkeskommunenes formidling til lærebedrifter og opplæringskontor. Noen av praksisbrevkandidatene er mer aktive enn andre, både med hensyn til å ta opp spørsmålet om lærekontrakt med bedriften sin selv, eller aktivt søke seg mot en ny lærebedrift eller andre muligheter. Noen venter på at kontaktlærer eller en annen myndighetsperson skal ta initiativ. De oppfatter at de er på et "opplegg", hvor det er andre som har initiativet.

8.3.1 *Mange ser ut til å gå mot lærekontrakt, noen ikke*

Mens mange av praksisbrevkandidatene blir vurdert som klare for en lærekontrakt fra høsten 2010, og noen allerede har fått lærekontrakt, var det også noen helt klare unntak. Vi skal her gjengi noen av argumentene for at de ikke bør gå videre til fagbrev, i hvert fall ikke med en gang. I et par-tre tilfeller var det en felles forståelse mellom

kontaktlæreren og lærebedriften til vedkommende kandidat at ordinær lærekontrakt foreløpig ikke var aktuelt. I stedet var det snakk om lærekontrakt med ekstra støtte som følge av en diagnose, eller at kandidaten burde fortsette i en ufaglært stilling, for eksempel i barnehagen eller butikken. Følgende intervju med en kontaktlærer illustrerer hvordan prosessen kan være. Spørsmålet gjaldt i utgangspunktet hvorvidt praksisbrevkandidatene selv skulle søke læreplass ved fellesfristen 1. mars.

- *Ja, nei, den er ikke aktuell for denne gruppa, fordi de er jo inne i et løp, de. Så om bedriften vil ha dem med videre og sier ok, da tegner vi kontrakt. Det ble gjort på disse tømrerne også.*

For dem som ikke er aktuelle for den bedriften de er i, forsøker fylket eller skolen å få til en lærekontrakt med en annen bedrift.

- *Ja, det ble gjort for han ene, som gikk fra en liten eller tomannsbedrift som tømrer. De hadde ikke oppgaver videre, så putta vi ham inn i en stor entreprenørbedrift. Han måtte riktignok vente litt da.*

Praksisbrev et avsluttende fagnivå

Noen kandidater anses ikke å være klare for lærekontrakt. En kandidat ble både av bedriften og skolen vurdert å ha behov for mer modning, noe man mente burde skje gjennom en assistentjobb, ikke en lærekontrakt. På spørsmål om ikke en lærekontrakt forplikter mer når det gjelder videre opplæring enn en assistentjobb, svarte vedkommende.

- *Da må vi huske på at praksisbrev er et avsluttende fagnivå. Det er jo derfor man legger inn et formelt mellomnivå i forhold til å ta full pakke. Da kan man gå ut som formelt utdannet på et visst nivå i faget sitt og de kan gå til å søke en jobb som hjelpearbeider eller f.eks. barnehageassistent.*
- *Tømrerfaget er jo mere...men tømrerfaget har også hjelpearbeidere. De tar jo inn selv om de ønsker, selvfølgelig, og det finnes kun ett nivå, og det er denne kandidaten som går til topps, som tar svennebrevet sitt. Om ikke så veldig mange, men dog så tror jeg de har med seg ufaglærte i sånne hjelpefunksjoner, ikke sant?*

På spørsmål om det var et skille mellom store og små bedrifter når det gjelder å ta inn hjelpearbeidere svarte kontaktlæreren:

- *Nå har ikke jeg jobbet så mye med disse, så jeg kan ikke si noe spesifikt, men jeg kan bare nevne at i en stor entreprenørbedrift hadde vi intervju med lederen for disse lærlingene. De sier at de er veldig interessert i praksisbrev, for de kan de komme inn i bedriftene, og de kan forme dem på et mye tidligere stadium for å kunne bli i bedriften.*

Men kunne det tenkes at tømmerbedriften sa det samme som barnehagen, at kandidaten kunne bli hjelpearbeider etter å ha fullført praksisbrevet?

- *Ja, nå har ikke jeg spesifikt gått inn i bedriften, men dette er veldig interessant å diskutere med opplæringskontoret, for det at de kun dyrker frem de som skal ha svennebrevet sitt kun det og ikke noe annet.*

Vedkommende argumenterer for at noen kandidater trenger en pause fra utdanning.

- *Si at nå jobber jeg et år eller to på dette nivået, så går jeg videre. For de er jo innenfor et fag som... hvis du jobber i fem år, har du en praksis som bringer deg inn under paragraf 20 (praksiskandidatordningen). Så de er jo inne i et fag, som de allerede har blitt godt utdannet i, for praksisbrevfagplanen er ikke noe dårlig fagplan. Den gir de grunnleggende elementene som skal til, og de sier jo også dette er nesten en fagprøve. Prøvenemda sa jo det.*

9 Oppsummering og vurderinger

9.1 God gjennomføring

Av de 51 kandidatene som var registrert i praksisbrevforsøket i de tre fylkene vi følger, var det 41 som fulgte opplæringsløpet hele veien, dvs. 80 prosent. 3 stykker, er oppgitt å ha sluttet og være utenfor opplæring, mens 7 har gått over i andre opplæringstilbud, med eller uten tidstap. Selv om det er vanskelig å sammenligne dette direkte med de som startet i ordinært løp, kan vi gjengi noen tall for det første ordinære yrkesfagkullet etter Kunnskapsløftet, dvs. de som startet i 2006. Av disse var 76 prosent i rute på høsten andre året i det utdanningstilbudet de hadde startet på året før. 7 prosent var sluttet, mens 17 prosent var over i et annet opplæringstilbud, med eller uten tidstap. Tatt i betraktning at praksisbrevkandidatene er ungdom som ble ansett å stå i fare for å falle ut av videregående opplæring, og at de er målt tre kvart år senere i opplæringsløpet enn de vi sammenligner med, må konklusjonen være at de har hatt en overraskende god gjennomføring.

Av de 41 kandidatene som gjennomførte praksisbrevperioden er det 34 som medio desember 2010 har gått opp til praksisbrevprøven, hvorav 33 har bestått praksisbrevprøven. Den som strøk, skal ha ny prøve i februar. En kandidat skal ikke opp til prøven, men har blitt omdefinert til lærekandidat og er fortsatt i opplæringsbedriften. I Akershus har man fortolket retningslinjene slik at de som ikke har hatt opplæringskontrakt med bedrift, heller ikke kan gå opp til praksisbrevprøve. De to dette gjelder har i stedet blitt realkompetansevurdert og fått et kompetansebevis.

Av de 40 kandidatene som gjennomgikk praksisbrevopplegget, er det 34 som har gått opp og 4 som venter på prøve. For den ene som venter, skyldes dette at han har byttet fag underveis, slik at han også har fått utsatt prøve til februar 2011. For de øvrige tre oppgis forsinkelsene å skyldes enten at de kom sent ut i bedrift, eller praktiske forhold som prøvenemdenes kapasitet.

Ser vi på utviklingen i karakterer, må vi framheve en signifikant forbedring i matematikk. Gjennomsnittskarakteren har økt fra 2,1 ved avslutning av grunnskolen, til 2,7 ved avslutning av praksisbrevperioden, som i dette faget tilsvarer ordinært matematikkpensum for yrkesfagelever. Samtidig må det tas forbehold om hvor mye man kan lese ut av dette, blant annet ut fra at man her ikke måler det samme, og at karakterregimene ikke er de samme i ulike skoleslag og på ulike skolenivå.

9.2 Lærernes erfaringer og vurderinger

Felles for alle lærerne vi har intervjuet er at de mener praksisbrevordningen har bidratt til å motvirke frafall. Utover dette framkommer det et ganske mangesidig bilde av lærernes erfaringer med forsøket med praksisbrev. En del av lærerne er tilfredse, stolte og til dels overrasket over de resultatene kandidatene har nådd, og synes praksisbrevveien er en god ordning. I den andre enden finner vi noen lærere som sier de kvier seg for å gå på en ny periode med en praksisbrevklasse, fordi de synes det tar for mye krefter. De ulike erfaringene lærerne har gjort seg fra forsøket med praksisbrevordningen kan tolkes både som avspeilinger av at man har opplevd litt ulike sider ved forsøket, og som har litt ulike, prinsipielle syn på ordningen som sådan.

De fleste mener denne elevgruppen med særlig tilrettelegging kan klare fellesfagene, noe de da også har vist gjennom forsøket.

Samtidig mener noen lærere at fagene enten er for lite relevante eller for lite tilrettelagt for ungdommene som deltar i forsøket. Noen lærere stiller også spørsmålsteget ved relevansen av såpass mye fellesfag for de som skal ha et fagbrev.

Mange av kandidatene kommer seg så vidt gjennom med ståkarakter, noen kanskje en tvilsom sådan. Som et alternativ framholdes av flere lærere at fellesfagene burde kunne utsettes eller gjøres mindre omfattende på yrkesfag generelt. Utsettelse vil bety at de mest umodne og umotiverte kan utsette fagbrevet og ta det på grunnlag av praksis, og dermed slippe fellesfagene.

Det er også ulike vurderinger av mulighetene og riktigheten av å yrkesrette fellesfagene. Mens noen mener dette er mulig i stor grad og også har lyktes, så mener enkelte andre at motsetningene mellom på den ene siden fellesfagkrav som skal legges til rette for å gå videre til høyere utdanning og på den andre siden et yrkesrettet fellesfag, som vanskelig å løse. Som enkelte lærere påpeker, er disse problemstillingene aktuelle også for elevgrupper på yrkesfag generelt. Intervjuene med lærerne avdekker at det hersker stor usikkerhet rundt spørsmålet om yrkesretting. Hva innebærer det, og hvilke implikasjoner har det? Hvor langt kan man gå i retning av å yrkesrette

de ulike fellesfagene mot det enkelte yrkesfag uten at undergraver kravene i pensum? Og er det da pensum eller yrkesrettingen som må vike?

Også når det gjelder bruk av arbeidslivet kontra skolen for elever som av en eller annen grunn ikke finner seg til rette, kommer det fram ulike vurderinger. En del av lærerne er svært positive til at ungdommene får jobbe, andre synes det er problematisk, fordi de har erfart problemer med å skaffe læreplasser. Atter andre stiller mer grunnleggende spørsmålstegn ved hele modellens fundament, nemlig arbeidslivets evne til å ta seg av denne gruppen ungdommer. De mener skolen tross alt er mest egnet for å ta vare på ungdommer i denne alderen. Skillelinjene når det gjelder vurderinger henger til en viss grad sammen med lærefagstradisjonene innen de enkelte fagene og at lærerne derfor ofte har ulik bakgrunn for å være faglærere. Hvorvidt skolene ligger i et område med bedrifter som har tradisjon for å stille med læreplasser har også betydning.

Det tredje området hvor det framkommer ulike erfaringer gjelder ressursspørsmålet. Det er liten tvil om at det trengs ekstra ressurser for å følge opp praksisbrevkandidatene, både i bedrift og i skole. Bedriftene gis et ekstra tilskudd for å ta inn disse kandidatene. Skolene derimot, har i svært varierende grad fått ekstraressurser. Særlig det første året ser disiplinproblemene forbundet med å holde skole for praksisbrevkandidatene ut til å ta mye av oppmerksomheten. Men dette ser ut til å ha gått seg til i de fleste klassene. De fleste lærere legger vekt på at det vil være vanskelig å drive en praksisbrevordning på permanent basis uten at det settes av ekstraressurser i skolen til dette. Der de ikke har fått det, eller ikke har klart å organisere seg slik at de har kunnet gi noe ekstra til disse kandidatene, har i stedet lærerne strukket seg svært langt for å få det til å gå. Disse erfaringene gjør at enkelte lærere er negativt innstilt til å fortsette med ordningen.

Lærerne tegner et bilde av praksisbrevkandidatene som stemmer godt med det de gir av seg selv både i intervjuer og gjennom surveyen. De fleste er arbeidsorienterte ungdommer, som har lite motivasjon for ordinær skole. De skiller seg i liten grad fra det bildet man har av yrkesfagelever flest, bortsett fra at de har lavere karakterer og større fravær. Samtidig kan det se ut til at enkelte har havnet i praksisbrevordningen også som følge av problemer som ikke så lett lar seg kombinere med et slikt opplegg, for eksempel fysiske handicap.

9.3 Ungdommene

Praksisbrevkandidatene er jevnt over svært fornøyd med å ha fått tilbud om denne opplæringsordningen. Det de særlig framhever, også etter det andre året, er mulighetene det har gitt dem til å komme ut i bedrift framfor å gå på skolen. Dette til tross for at ikke alle er like fornøyd med den opplæringsplassen de har hatt. De fleste kandidatene beskriver seg selv som grunnleggende sett mer

arbeidsorienterte enn skoleorienterte. Det er i arbeidslivet man lærere det ordentlige, som flere beskriver det. De fleste har foreldre med yrker som ikke krever høyere utdanning, og ingen av kandidatene oppgir at de selv har ambisjoner om høyere utdanning.

Praksisbrevkandidatene selv bekrefter ellers mye av det lærerne forteller. Felles for mange er at de har problemer med å se relevansen av fellesfagene, og at de er veldig lite motivert for å ta disse. De klarer likevel fellesfagene, men for noen koster det mye. Andre kommer gjennom med ståkarakter, og det - etter eget utsagn - uten å ha lagt alt for mye arbeid i fagene. Samtidig er det også noen elever som opplever en oppvåkning og oppdager at de kan klare fellesfagene på et veldig bra nivå. Flere faktorer ser ut til å kunne ha bidratt til framgangene. Tilfredshet med å få jobbe fire av fem dager i uka, mestringsfølelse som følge av at de blir verdsatt i bedriften, generell modning som følge av alder, yrkesretting som gjør fellesfagene mer relevante og tett oppfølging av lærer.

Intervjuene med praksiskandidatene etterlater bilder som har mye til felles med tidligere beskrivelser av yrkesfagelever og lærlinger (se f. eks. Olsen et. 1998). Lønna, selv om den er aldri så liten, betyr mye for dem. Tross sin lave alder har mange allerede spart til egen bil, flere har flyttet hjemmefra og etablert eget bo, og noen av jentene har allerede etablert seg med samboer.

Selv om de fleste framholder det å få være ansatt i bedrift som det beste med ordningen, er det også noen som sliter med å tilpasse seg, for eksempel det å komme tidsnok.

De fleste kandidatene er fortsatt, etter to år, innstilt på å ta et fagbrev. Noen har innsett at dette vil ta tid, blant annet fordi de er usikre på om de får lære plass. De som ser ut til å klare seg best i denne overgangssituasjonen, er de som har størst tro på seg selv, men mange får også en flying start gjennom at opplæringsbedriften tilbyr dem lære plass. Noen velger aktivt arbeid framfor lære plass, fordi de vil tjene mer, mens andre er innstilt på å ta til takke med ufaglært arbeid fordi de ikke tror de vil få lære plass. For øvrig observerer vi at det er store forskjeller på hvordan skolene og fylkeskommunene legger til rette for at kandidatene skal klare å skaffe seg lære plass.

9.4 Bedriftene

De opplæringsbedriftene vi har vært i kontakt med er fornøyd med ordningen, og kan tenke seg å ta inn praksisbrevkandidater igjen. De har opplevd at ungdommene har vokst veldig på å få være i bedrift, og at de lærer mye og tar ansvar.

Samtidig er det forskjeller. Noen av bedriftene skryter kraftig av sine kandidater, mens andre er mer nøkterne. I hvilken grad de verdsetter praksisbrevkandidatene vil til en viss grad kunne avleses av om de

tilbyr kandidaten lærekontrakt eller ikke. En del bedrifter hadde allerede gjort dette før sommeren i fjor. Noen av disse uttrykte at praksisbrevkandidaten sto sterkere enn elever som rett fra skolen, ikke minst på grunn av sin erfaring. Andre bedrifter telte på knappene og var fortsatt ikke ferdig med å vurdere alternativene, og sitt eget behov. Men noen av bedriftene hadde allerede bestemt seg for ikke å tilby lærekontrakt, selv om de hadde rom for dette. Det var et ganske klart signal om at de ikke syntes kandidaten holdt mål.

Blant bedriftene var det noen som kunne tenke seg å ansette praksisbrevkandidaten som ufaglært, eller halvlært, ut fra en vurdering av kandidatens nivå, samt at arbeidets organisering gjorde dette rasjonelt.

På samme måte som utplassering i bedrift, for eksempel gjennom prosjekt til fordypning (Hagen m.fl. 2010), er det ikke til å unngå at praksisbrevperioden også blir en utprøving av ungdom med tanke på videre engasjement, en form for midlertidig ansettelse. Også læretiden har imidlertid til en viss grad blitt dette, særlig etter at myndighetene gjennom Reform 94 understreket den midlertidige karakteren av dette ansettelsesforholdet, og lærlingordningen som utdanning.

9.5 Bør en praksisbrevordning være søkbar?

De ulike fylkeskommunene har hatt tre ulike praksiser med hensyn til om praksisbrevordningen er søkbar. Rogaland har sagt nei hele veien og begrunnet dette i at de selv vil plukke ut hvem som egner seg for et slikt løp. Vestfold har gått motsatt vei og gjort ordningen søkbar slik at ungdom selv får bestemme om dette er noe for dem. Akershus har beveget seg mellom begge alternativer, men endt opp med ikke å la ordningen være søkbar.

De som har forsøkt å la ordningen være søkbar har ikke fått særlig mange søkere, noe de selv forklarer med at ordningen foreløpig er lite kjent. Dermed vet vi lite om hva konsekvensene av ulike praksiser kan bli på sikt, og sitter igjen med de vurderingene ulike aktører hadde i forkant av forsøket.

9.6 Vellykket - så langt

Ut fra kriterier må forsøket så langt betegnes som vellykket: gjennomføringen er svært god, kandidatene er jevnt over veldig fornøyd, de består praksisbrevet, de klarer fellesfagene, mange bedrifter har stilt seg positive til ordningen gjennom å ta inn kandidater, og det er svært lite frafall. Samtidig gjenstår det å se hvor kandidatene ender opp etter praksisbrevet. De sterkeste innvendingene mot praksisbrevordningen slik den er prøvd ut kommer fra lærerhold. Noen mener skolen er bedre egnet til å ta seg av ungdommer som står i fare for å falle ut. Andre mener fellesfagene enten er for vanskelige, at kommer på et tidspunkt ungdommene ikke er modne for dem, eller de

reiser tvil om de i det hele tatt er relevante i dagens form for de som skal utdanne seg i et yrkesfag.

I første delrapport stilte vi opp ulike perspektiver å vurdere praksisbrevet i, og sa samtidig at hvilket man valgte hadde implikasjoner for hvordan man vurderte måloppnåelsen. De tre perspektivene var kort oppsummert: er praksisbrevordningen å betrakte som et distinkt alternativ til fagbrev, en alternativ vei til fagbrev, eller en åpning for innovative ordninger med stor grad av egendynamikk nær praksisfeltet som tiltak mot frafall?

Praksisbrevordningen, slik den har utviklet seg, ser ikke først og fremst ut til å utvikle seg i retning av et alternativ til fagbrev, en kompetanse på lavere nivå, selv om den vil kunne bli det for noen. Tvert om betones det stadig sterkere som et første skritt på veien mot fagbrev. Også kandidatene som er med i forsøket er preget av denne forståelsen i det de er i ferd med å avslutte praksisbrevperioden. Det er fagbrevet som er målet for nesten alle, også de som har lite håp om å få lærekontrakt i første omgang. Som vi skrev i delrapport 1, så ser det ikke ut til at vektleggingen av fagbrevet som et hovedmål skaper problemer for motivasjonen hos praksisbrevkandidatene. Om det er noe som skaper motivasjonsproblemer for noen av kandidatene, er det først og fremst fellesfagene.

Er praksisbrevet da rett og slett blitt en alternativ vei til fagbrev? Det vil være en for enkel slutning å trekke, i hvert fall på det nåværende tidspunktet. Praksisbrevordningen ligner 0+4-ordningen, og minner mye om den gamle lærlingordningen som kombinerte arbeid i bedrift med læringskole. Både i bedriftene og skolene møtte vi folk som viste til nettopp denne gjenkjennelsen. Praksisbrevet skiller seg fra lærlingordningen ved at det er etablert et system med ekstra støtte og oppfølging fra en kontaktlærer og en klasse å møtes i en dag pr. uke. I motsetning til en lærekontrakt, gir ikke praksisbrevordningen lære plass i fire år. Det foregår en utsiling etter to år, hvor kandidatene må søke overgang fra praksisbrev til ordinær lærekontrakt. Her ligger det både muligheter for kandidater til å hoppe av for å gå ut i arbeid, og for bedrifter til å si nei til overgang til ordinær lærekontrakt. Selv om disse mulighetene også finnes innenfor et lærlingløp, er de begrenset av en rekke strukturer som bidrar til å få lærlinger gjennom hele opplæringsløpet. Det gjenstår også å se hvor kandidatene beveger seg etter praksisbrevperioden, noe som også vil ha betydning for ordningens karakter. Praksisbrevets ulike ordninger må antas å innebære at bedriftene har en lavere terskel enn ellers til å ansette en 16-åring. De får et ekstra offentlig tilskudd, og de kan også be skolen ta kandidaten tilbake om det ikke fungerer. Så vidt vi vet har imidlertid ikke det siste skjedd blant de kandidatene vi undersøker. Dersom det fungerer godt, vil en praksisbrevkandidat gjennom dette løpet kunne bli faglært. Dersom det ikke fungerer, har kandidaten anledning til å vende tilbake til skolen, forsøke å få kontrakt med en annen opplæringsbedrift, få seg en jobb, eller slutte både i bedrift og skole.

Ungdommene som deltar fratas altså ikke opplæringsretten gjennom å gå et praksisbrevløp.

Kan praksisbrevforsøket vurderes som en åpning for innovative ordninger for å hindre frafall blant, ordninger som er knyttet opp mot arbeidslivet, men med et åpent utfall? Vi ser at utfallene er ulike, og foreløpig uforutsigbare. Noen ungdommer, som var vurdert som frafallskandidater, har blitt hanket inn og plassert i bedrift som praksisbrevkandidater. Etter en stund har noen hoppet av og blitt arbeidstakere i den samme bedriften. De har foreløpig forlatt videregående opplæring, noe man på forhånd mente de ville gjort uansett om de ikke hadde blitt praksisbrevkandidater. Men de har fått tilknytning til en bedrift, men man vet selvsagt ikke for hvor lang tid. Andre ser ut til å velge å hoppe av til fordel for jobb etter å ha fullført praksisbrev, noe dagens arbeidsmarked absolutt ser ut til å gi rom for (Høst og Michelsen 2010). En del ser ut til å ville kunne gå strake veien via praksisbrev til fagbrev, og noen vil trolig gå veien mot fagbrev, men kanskje bruke lengre tid, eventuelt ende opp som praksiskandidater. Alle disse alternative utfallene kan vurderes opp mot en situasjon hvor disse ungdommene vantrives og får lite ut av skolen, eller rett og slett slutter. Eller man kan snu det en annen vei og si at ordningen legitimerer at de hopper av skolen, og at man dermed fratar dem en utdanningsmulighet. Ut fra et slikt perspektiv vil et skoleinternt tiltak være et nærliggende alternativ for denne gruppen.

Interessant er det også at ingen av kandidatene sa de mente praksisbrevet i seg selv betød noe mer enn en dokumentasjon på gjennomført praksis i bedrift. Det er altså praksisen, ikke fellesfagene eller skoleutdanningen, de mente hadde betydning når de skulle søke jobb. Dette er ikke noe nytt, men antyder tvert om at et tradisjonelt trekk ved norsk arbeidsliv, nemlig arbeidslivets relativt sett lave verdsetting av formelle skolekunnskaper kontra mer praktiske fortsatt finnes i 2010 (Korsnes 1996).

Spesielt fra LOs side har det blitt reist innvendinger som at ordningen lokker ungdom inn på et lettere løp, og at den kan åpne for masseutdanning av billig arbeidskraft på et nivå under fagarbeideren. Våre funn til nå tyder på at det ikke er utdanningssystemet, men arbeidslivets strukturer og de regionale fagopplæringstradisjoner som i sterkeste grad former denne ordningen. Det betyr at der fagopplæring står sterkt, er det neppe et alternativ for ungdom å sikte mot et praksisbrev. Trykket på å ta fullt fagbrev kommer altså fra arbeidslivssiden. Der fagopplæring ikke står så sterkt, vil det kunne antas å være en viss mulighet for at noen praksisbrevkandidater sikter seg inn mot for eksempel en spesialarbeiderstilling eller en stilling som butikkespeditor uten fagbrev. Men da er utgangspunktet at det finnes et område med stillinger under fagbrev, og det vil neppe være riktig å karakterisere praksisbrevkandidatenes inntreden i dette som lønnsdumping eller dequalifisering. Man må i så fall diskutere hvorvidt det bidrar til å forhindre en mulig kvalifikasjonsheving i dette feltet

gjennom at det konserverer et lavkvalifikasjonsregime. Det er dessuten verd å merke seg at også i sektorer hvor fagene står relativt svakt, så oppfatter kandidatene i dette forsøket at det likevel kan være en fordel å ha fagbrev, selv om det ikke er nødvendig.

Først ved et langt større omfang av ordningen vil man imidlertid kunne se i hvilken retning dette utvikler seg, hvor mye praksisbrevet blir en alternativ vei til fagbrev, hvor mye den blir en hjelpearbeider- eller assistentutdanning, og hvor mye den blir noe helt annet. Dersom man åpner for at praksisbrevet skal bli en stor ordning, og hvor det å ikke gå videre til fagbrev ser ut til å kunne bli et mønster, vil det også være naturlig å gå grundigere inn i analyse av hvorvidt et lavkvalifikasjonsscenario er sannsynlig, og hvordan dette i så fall kan forhindres. Så langt er det imidlertid lite som peker i retning av dette.

Praksisbrevordningen har i forsøksperioden langt fra hatt preg av å være en lettvin, annenrangs eller billig løsning, verken for skoler eller bedrifter. Det offentlige betaler bedriftene ekstra tilskudd for å følge opp disse ungdommene tettere og for at de ikke kan forvente at de blir produktive så raskt som ordinære lærlinger. De bedriftene vi har besøkt ser ut til å handle i tråd med dette. Det er noe varierende i hvilken grad skolene har fått eller har klart å frigjøre ekstra ressurser for å følge opp praksisbrevkandidatene. Det er imidlertid liten tvil om at skolene og lærerne jevnt over bruker mer tid og ressurser på denne gruppen enn på andre elevgrupper.

Sluttrapporten kommer i juni 2011. Den vil gi kunnskap om hva praksisbrevkandidatene gjorde etter at de hadde fullført praksisbrevet. Her vil vi stille spørsmål som; Avsluttet kandidatene med praksisbrev? Fikk de i så fall ansettelse, i lærebedriften eller i en annen bedrift? Fikk de lærekontrakt, og i samme bedrift eller en annen (også fag)? Er de tilbake i skole (på hvilket nivå/program), eller er de helt utenfor skole/arbeidsliv? Hvordan vurderer de selv nytten av praksisbrevet sett i lys av hva de har gjort etterpå? Vi vil imidlertid også se nærmere på de som ikke klarte praksisbrevet; hva var årsakene, og hvor befinner disse seg i etterkant. I tillegg vil vi se på hva slags vurdering kandidatene har vært gjennom. Til sammen vil dette gi grunnlag for å si mer om hva slags ordning praksisbrevet har blitt gjennom dette forsøket.

Sluttrapporten vil også ellers følge opp og videreutvikle analysen rundt de temaene som til nå har vært sentrale, og som dels er rapportert i delrapport 1 og dels i denne delrapporten.

Referanser

Dæhlen, Marianne og Anna Hagen (2010): *Prosjekt til fordypning – mellom skole og arbeidsliv*. Delrapport 2. Oslo. Fafo.

Høst, Håkon og Svein Michelsen (2010): Ungdom, lærlingordning og overgang til arbeidsmarkedet – endringer fra 1994 til 2008. I *Søkelys på arbeidslivet* 3/2010.

Korsnes, Olav (1996): *Industri og samfunn. Framlegg til et program for studiet av norsk arbeidsliv*. Dr. philos-avhandling Sosiologisk Institutt/AHS - Gruppe for flerfaglig arbeidslivsforskning, Universitetet i Bergen.

Kunnskapsdepartementet (2006): *Tiltak for bedre gjennomføring i videregående opplæring*. Rapport fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kunnskapsdepartementet. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Markussen, E., H. Høst, og T. Prøitz (2009): *Evaluerings av forsøk med praksisbrev*. Delrapport 1. Oslo. NIFU STEP.

Olsen, Ole J., E.C. Arnesen, L.O. Seljestad og O. Skarpenes (1998): *Fagopplæring i omforming. Evaluerings av Reform 94*. Sluttrapport. AHS - Gruppe for flerfaglig arbeidslivsforskning. Universitetet i Bergen.

St.meld. nr. 16 (2006-2007): *Og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic Institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no